

**BACHELOROPLEIDINGEN
BACHELOR'S PROGRAMMES**

FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID
FACULTY OF LAW

**UNIVERSITEIT MAASTRICHT
MAASTRICHT UNIVERSITY**

QANU
Catharijnesingel 56
PO Box 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: +31 (0) 30 230 3100
E-mail: support@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q0659

© 2018 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUDSOPGAVE

A. RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDINGEN RECHTSGELEERDHEID EN FISCAAL RECHT VAN DE UNIVERSITEIT MAASTRICHT 5

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN.....	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING	5
SAMENSTELLING VAN HET PANEL.....	5
WERKWIJZE VAN HET PANEL	6
SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL	11
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING	15

B. REPORT ON THE BACHELOR'S PROGRAMME EUROPEAN LAW SCHOOL OF MAASTRICHT UNIVERSITY 29

ADMINISTRATIVE DATA REGARDING THE PROGRAMME.....	29
ADMINISTRATIVE DATA REGARDING THE INSTITUTION.....	29
COMPOSITION OF THE ASSESSMENT PANEL	29
WORKING METHOD OF THE ASSESSMENT PANEL	30
SUMMARY JUDGEMENT.....	35
DESCRIPTION OF THE STANDARDS FROM THE ASSESSMENT FRAMEWORK FOR LIMITED PROGRAMME ASSESSMENTS.....	37

BIJLAGEN/APPENDICES 47

BIJLAGE 1A: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN.....	49
APPENDIX 1B: CURRICULA VITAE OF THE MEMBERS OF THE ASSESSMENT PANEL	51
BIJLAGE 2A: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER.....	53
APPENDIX 2B: DOMAIN-SPECIFIC FRAMEWORK OF REFERENCE	60
BIJLAGE 3A: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES.....	67
APPENDIX 3B: INTENDED LEARNING OUTCOMES	69
BIJLAGE 4A: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S	70
APPENDIX 4B: OVERVIEW OF THE CURRICULUM	72
BIJLAGE 5/APPENDIX 5: BEZOEKPROGRAMMA (PROGRAMME OF THE SITE VISIT).....	73
BIJLAGE 6A: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN	75
APPENDIX 6B: THESES AND DOCUMENTS STUDIED BY THE PANEL.....	77

Dit rapport is vastgesteld op 02/07/2018

A. RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDINGEN RECHTSGELEERDHEID EN FISCAAL RECHT VAN DE UNIVERSITEIT MAASTRICHT

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. 19 december 2014).

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Naam van de opleiding:	Rechtsgeleerdheid
CROHO-nummer:	50700
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie(s):	Maastricht
Variant(en):	voltijd
Onderwijstaal:	Nederlands, Engels
Vervaldatum accreditatie:	03/07/2019

Bacheloropleiding Fiscaal Recht

Naam van de opleiding:	Fiscaal Recht
CROHO-nummer:	56827
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie(s):	Maastricht
Variant(en):	voltijd
Onderwijstaal:	Nederlands, Engels
Vervaldatum accreditatie:	03/07/2019

Het bezoek van het visitatiepanel Rechtsgeleerdheid aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht vond plaats van 27-29 november 2017.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING

Naam van de instelling:	Universiteit Maastricht
Status van de instelling:	bekostigde instelling
Resultaat instellingstoets:	positief

SAMENSTELLING VAN HET PANEL

De NVAO heeft op 7 augustus 2017 ingestemd met de samenstelling van het panel. Het panel dat de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal Recht beoordeelde bestond uit:

- Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn, emeritus hoogleraar in Transnationale aspecten van het ondernemingsrecht aan de Universiteit Utrecht [voorzitter];
- Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt, hoogleraar International and Comparative Criminal Law aan Leeds University (Groot-Brittannië) [vice-voorzitter];

- Prof. dr. R.A. (Ramses) Wessel, hoogleraar International and European Law and Governance aan de Universiteit Twente;
- Prof. mr. dr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt, hoogleraar Staats- en bestuursrecht aan de Universiteit van Amsterdam;
- Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel, emeritus hoogleraar Rechtsgeschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam;
- Em. prof. mr. drs. H.P.A.M. (Henk) van Arendonk, emeritus hoogleraar Belastingrecht aan de Erasmus Universiteit Rotterdam;
- Prof. dr. Y. (Yves) Jorens, professor in Social Security Law en Social Criminal Law aan de Universiteit Gent (België);
- D.H. (Danielle) Arnold LLB, masterstudent Legal Research aan de Universiteit Utrecht.

Het panel werd ondersteund door drs. Renate Prenen, die optrad als secretaris.

De curricula vitae van de panelleden zijn opgenomen in bijlage 1.

WERKWIJZE VAN HET PANEL

De visitatiegroep Rechtsgeleerdheid

De beoordeling van de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal Recht aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht was onderdeel van de visitatie Rechtsgeleerdheid. Van oktober 2017 tot en met maart 2018 beoordeelden drie panels in totaal 92 opleidingen aan elf universiteiten. In overleg met de NVAO is ervoor gekozen om binnen de overkoepelende visitatiegroep Domein Rechtsgeleerdheid drie subclusters (in het vervolg clusters) van instellingen aan te wijzen:

Cluster I	Universiteit van Amsterdam, Vrije Universiteit, Erasmus Universiteit Rotterdam, Nyenrode Business Universiteit;
Cluster II	Universiteit Leiden, Tilburg University, Universiteit Utrecht;
Cluster III	Universiteit Maastricht, Open Universiteit, Radboud Universiteit Nijmegen, Rijksuniversiteit Groningen.

Ieder cluster werd door een eigen panel beoordeeld. De panels bestonden voor elk cluster uit de volgende leden:

Cluster I

- Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker (voorzitter)
- Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'Eert (vice-voorzitter)
- Em. prof. dr. mr. T.A. (Theo) de Roos
- Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers
- Prof. dr. mr. A.L.B (Aurelia) Colombi Ciacchi
- Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad LLM
- Prof. dr. mr. G.E. (Gerrit) van Maanen
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. mr. dr. P. (Peggy) Valcke
- Prof. dr. L.J. (Larissa) van den Herik

Cluster II

- Em. prof. dr. R. (Roel) Fernhout (voorzitter)
- Prof. dr. J. (Jan) Struiksma (vice-voorzitter)
- Em. prof. dr. G.P.M.F. (Gerard) Mols
- Prof. dr. B.E. (Barbara) Reinhartz
- Prof. dr. M.G. (Michael) Faure
- Prof. dr. R.G. (Rainer) Prokisch

- Prof. dr. A.A.H. (Aukje) van Hoek
- Prof. dr. M.B.M. (Marco) Loos
- Prof. dr. J.B. (Hanneke) Spath
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. dr. A.A. (Antoon) Quaedvlieg

Cluster III

- Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn (voorzitter)
- Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt (vice-voorzitter)
- Prof. dr. R.A. (Ramses) Wessel
- Prof. mr. dr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt
- Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel
- Em. prof. mr. drs. H.P.A.M. (Henk) van Arendonk
- Prof. dr. Y. (Yves) Jorens
- Dr. D. (Dominique) Sluijsmans
- Dr. mr. S.A. (Sonja) Kruisinga
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. M. (Manuel) Desantes Real
- Prof. dr. A.A. (Antoon) Quaedvlieg
- Prof. mr. H.N. (Harriët) Schelhaas

Voor elk bezoek binnen een cluster werd vervolgens een subpanel aangesteld, gebaseerd op de expertise en beschikbaarheid van panelleden en rekening houdend met mogelijke belangenverstrengeling. Voor de beoordeling van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht bestond het panel uit de volgende leden:

- Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn (voorzitter)
- Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt (vice-voorzitter)
- Prof. dr. R.A. (Ramses) Wessel
- Prof. mr. dr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt
- Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel
- Em. prof. mr. drs. H.P.A.M. (Henk) van Arendonk
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. M. (Manuel) Desantes Real (referent)
- Prof. dr. Y. (Yves) Jorens

Coördinatie en secretarissen

Dr. Fiona Schouten was uitvoerend coördinator van de visitatie Rechtsgeleerdheid, drs. Linda te Marvelde supervisor en Marcella van Schie MA projectondersteuner. Voor cluster I traden drs. José van Zwieten (UvA, VU) en dr. Marianne van der Weiden (EUR, Nyenrode) op als secretaris, voor cluster II Adrienne Wieldraaijer-Huijzer MA (UL) en dr. Floor Meijer (TiU en UU) en voor cluster III drs. Renate Prenen (UM, OU, RU en RUG). Daarnaast was Fiona Schouten voor de bezoeken aan de UvA, EUR, UM en RU tweede secretaris vanwege parallelsessies in het programma en aan de RUG vanwege voorgenomen naamswijzigingen van opleidingen.

Consistentie en ijking

De consistentie in de beoordeling binnen en tussen de drie clusters werd op diverse manieren geborgd:

1. De coördinator van QANU was bij elk bezoek aanwezig bij de start van elk visitatiebezoek en bij het opstellen van de eindoordelen;
2. De coördinator was bij het eerste bezoek in ieder subcluster aanwezig;

3. Er vonden ijkingsoverleggen plaats op vrijdag 8 december 2017 en 6 april 2018 waarin voorzitters, vice-voorzitters, studentleden en de coördinator van QANU werkwijze en beoordeling bespraken;
4. De voorzitters waren in ieder geval bij één bezoek buiten hun eigen cluster als toehoorder aanwezig;
5. De student-panelleden rouleerden; zij namen deel aan ten minste één bezoek in elk cluster;
6. Voorafgaand aan de bezoeken vond er op 29 augustus 2017 een overleg plaats tussen coördinator en secretarissen, waarin de werkwijze werd besproken.

Vorbereiding

Op 23 maart 2017 werden de voorzitters van de drie panels gezamenlijk door QANU geïnformeerd over de werkwijze tijdens de visitatie Rechtsgeleerdheid, de beoordelingskaders en de bezoekplanning. Daarbij spraken zij ook over wederzijdse afstemming en onderlinge communicatie. De voorzitters kwamen naar aanleiding hiervan tot een gezamenlijke richtlijn voor hun werkwijze bij de scriptieselectie en tot een omschrijving van aard en aantal van de vakken die tijdens de bezoeken door de opleidingen ter inzage werden gegeven.

De leden van de drie panels kwamen op 19 juni 2017 bijeen voor een startvergadering. Tijdens die bijeenkomst werden de panelleden geïnformeerd over de van toepassing zijnde beoordelingskaders en de planning van de bezoeken. De panelleden reflecteerden ook op de inhoud en het gebruik van het domeinspecifiek referentiekader voor de visitatiegroep (zie bijlage 2).

In de aanloop naar het visitatiebezoek aan de Universiteit Maastricht stelden coördinator en panelvoorzitter een selectie samen van eindwerken van de te beoordelen opleidingen. Deze eindwerken werden gekozen uit een lijst van afgestudeerden over 01/06/2015-01/05/2017. De selectie vond plaats volgens de Beoordelingsrichtlijn eindwerken van de NVAO. Daarbij hielden de coördinator en voorzitter rekening met variatie in onderwerpkeuze, afstudeervariant, begeleiding en beoordeling. Het panel bestudeerde deze selectie en de bijbehorende beoordelingsformulieren.

De coördinator stelde een bezoekprogramma op in overleg met de contactpersonen van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. Dit bezoekprogramma is in dit rapport opgenomen als bijlage 5. De Faculteit der Rechtsgeleerdheid selecteerde vervolgens voor elke gespreksronde representatieve gesprekspartners die ter goedkeuring werden voorgelegd aan het panel en de coördinator.

Na ontvangst van de kritische reflectie controleerde de coördinator deze op kwaliteit en volledigheid alvorens haar ter bestudering naar het panel te sturen. De panelleden lazen de kritische reflectie en formuleerden op basis daarvan vragen en eerste bevindingen.

Bezoek

Het visitatiebezoek aan de Universiteit Maastricht vond plaats van 27-29 november 2017. Tijdens het bezoek bestudeerde het panel het ter inzage gevraagde materiaal. Een overzicht van dit materiaal is te vinden in bijlage 6. Het panel sprak met studenten en docenten, formeel en informeel verantwoordelijken, alumni en vertegenwoordigers van de opleidings- en examencommissie en. Tevens bood het panel studenten en docenten de gelegenheid om informeel met het panel te spreken tijdens een inloopspreekuur. Van die gelegenheid is geen gebruik gemaakt.

Het panel beëindigde het bezoek met een intern overleg om zijn voorlopige bevindingen te formuleren. Ter afsluiting van het bezoek gaf de voorzitter een publieke mondelinge toelichting, waarin hij de voorlopige indrukken en algemene observaties van het panel presenteerde.

Rapportage

De secretaris schreef een conceptrapport op basis van de bevindingen van het panel. Dit legde de coördinator voor aan de panelleden. Na verwerking van hun commentaar en na akkoord van het panel stuurde de coördinator het rapport naar de Faculteit der Rechtsgeleerdheid met het verzoek

om feitelijke onjuistheden te melden. De reactie van het bestuur op het conceptrapport werd voorgelegd aan de voorzitter van het panel en feitelijke onjuistheden werden op zijn verzoek gecorrigeerd. Vervolgens werd het rapport door het panel vastgesteld en toegestuurd aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en aan het College van Bestuur van de Universiteit Maastricht.

Beslisregels

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een internationaal voorbeeld.

SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Beoogde eindkwalificaties

Het panel stelt vast dat de eindkwalificaties van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid aansluiten bij de vereisten vanuit het vakgebied en passend zijn voor een academisch opleiding op bachelorniveau. Het panel waardeert de duidelijke weerspiegeling van de opleidingsdoelstellingen in de eindkwalificaties. Het vindt de expliciete aandacht voor gespreks-, samenwerkings- en Engelse taalvaardigheden onderscheidend en passend bij het profiel van de universiteit en faculteit.

Onderwijsleeromgeving

Het panel stelt vast dat het studieprogramma van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid zodanig in elkaar zit dat het studenten in staat stelt de eindkwalificaties te behalen. Naast vakinhoudelijke kennis en vaardigheden besteedt het programma voldoende aandacht aan de wetenschappelijke en professionele vorming van studenten. Het panel spreekt in het bijzonder zijn waardering uit voor de grote aandacht voor vaardigheden in het onderwijs, zowel geïntegreerd in de blokken als door middel van aparte vaardighedenblokken. Ten aanzien van het honoursonderwijs en andere extracurriculaire mogelijkheden constateert het panel dat deze thans te weinig samenhangend en zichtbaar zijn voor studenten. Het panel beveelt aan het extracurriculaire onderwijs meer te stroomlijnen en te zorgen voor heldere informatie richting studenten.

Het panel stelt vast dat de opleiding samenhangend en goed studeerbaar is, al acht het het aantal contacturen aan de lage kant. Deze contacturen hebben doorgaans een pgo-karakter. Het is ook tevreden over de inhoud en opzet van de afzonderlijke blokken. Voorts heeft het waardering voor de probleemgestuurde aanpak in het onderwijs. Het ziet een aantal zeer positieve effecten hiervan, zoals de nauwe betrokkenheid van studenten en staf en de stimulering van actief en samenwerkend leren. Het tutorschap voor alle docenten, inclusief de hoogleraren, ziet het panel als landelijke *best practice*. Het is tevreden over de aandacht die de opleiding schenkt aan de toekomstbestendigheid van de didactische aanpak. Een aandachtspunt betreft het verschil in community-vorming tussen de Nederlandstalige en Engelstalige opleidingen. Het panel acht een hechte en betrokken studentenpopulatie van groot belang voor een stimulerend onderwijsklimaat en moedigt het management aan hier verder beleid op te ontwikkelen.

Het panel is te spreken over de vakinhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwaliteiten van de staf en over de aandacht voor docentprofessionalisering binnen de opleiding. Er is sprake van een open sfeer waarin veel wordt afgestemd en samengewerkt. Het panel constateert dat de werkdruk van de staf terecht de aandacht heeft van het management.

Toetsing

Het panel stelt vast dat het systeem van toetsing en beoordeling van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid adequaat functioneert, in lijn met het facultaire toetsbeleid. De toetsen zijn inhoudelijk en wetenschappelijk van een voldoende bachelorniveau. De gebruikte toetsvormen zijn passend voor de inhoud en vormgeving van het programma. Het panel constateert wel een grote nadruk op schriftelijke eindtoetsen, hoewel studenten gedurende de blokken al diverse formatieve en/of summatieve opdrachten uitvoeren als papers, posters en presentaties. Het panel adviseert te bezien of het aandeel van tussentijdse opdrachten binnen de summatieve toetsing kan worden vergroot. Zo zou er nog meer variatie in de summatieve toetsing kunnen komen alsook een betere spreiding en/of vermindering van de docentbelasting. Volgens het panel zou het gezien het gehanteerde onderwijssysteem de moeite waard zijn te onderzoeken of bij enkele blokken afgezien kan worden van een eindtoets en te volstaan met tussentijdse summatieve toetsen.

De beoordeling van de bacheloressays vindt op voldoende gedegen wijze plaats. Zowel eerste als de tweede beoordelaar spreekt een kwalitatief oordeel uit over het desbetreffende werkstuk, waarbij de eerste beoordelaar de kwalitatieve beoordeling omzet in een cijfer. Wel kunnen de gebruikte

beoordelingsformulieren voor de eerste en tweede beoordelaar winnen aan transparantie en eenduidigheid, vooral wat betreft de beoordelingschalen en de ruimte voor toelichting. Daarnaast adviseert het panel om de verantwoording van onderzoeksmethoden als afzonderlijk beoordelingscriterium toe te voegen. Voorts vraagt het panel aandacht voor de constatering dat studenten (in theorie) een onvoldoende kunnen scoren op het onderdeel probleemstelling, maar uiteindelijk wel een (ruim) voldoende kunnen krijgen voor het gehele essay. Volgens het panel zijn een adequate probleemstelling en structuurschets van het essay een voorwaarde om te komen tot een voldoende eindresultaat. Het adviseert dan ook de begeleiding en beoordeling van het essay op dit punt te heroverwegen.

De kwaliteitsborging van de tentaminering en examinering is voldoende. Het panel oordeelt positief over het functioneren van de examencommissie: zij draagt zichtbaar bij aan de kwaliteitszorg en –borging van de toetsing en beoordelingen binnen de opleiding. Het panel moedigt de commissie aan tot structurele steekproefsgewijze controle van de eindwerken en is tevreden dat deze structurele controle per september 2017 is ingevoerd. Het panel merkt wel op dat de activiteiten van de commissie sterk gericht zijn op de toetsing en beoordelingen van afzonderlijke blokken en eindwerkstukken. Met het oog op borging van de realisatie van de eindkwalificaties, adviseert het panel om ook goed zicht te houden op de kwaliteit van toetsing op curriculumniveau.

Gerealiseerde eindkwalificaties

Het panel stelt vast dat de bacheloressays van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid voldoen aan de eisen die mogen worden gesteld aan de eindwerken van een bacheloropleiding. Het kan zich over het algemeen vinden in de becijfering en stemt in met het inhoudelijke en wetenschappelijke niveau van de werkstukken. Het panel ziet wel ruimte voor verbetering, met name ten aanzien van de scherpheid van de geformuleerde probleemstelling en de verantwoording van de onderzoeksmethodiek in de essays. Verder vraagt het panel aandacht voor de juridische relevantie van onderwerpen en probleemstellingen alsook voor de grote variatie in de omvang van de essays. In positieve zin vielen de taal- en schrijfvaardigheden van studenten op. Studenten plukken duidelijk de vruchten van een grote aandacht daarvoor in het onderwijs.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht

Beoogde eindkwalificaties

Het panel stelt vast dat de eindkwalificaties van de bacheloropleiding Fiscaal Recht aansluiten bij de vereisten vanuit het vakgebied en passend zijn voor een academisch opleiding op bachelorniveau. Het panel waardeert de duidelijke weerspiegeling van de opleidingsdoelstellingen in de eindkwalificaties. Het vindt de expliciete aandacht voor gespreks-, samenwerkings- en Engelse taalvaardigheden onderscheidend en passend bij het profiel van de universiteit en faculteit. Bij de bacheloropleiding Fiscaal Recht valt voorts in positieve zin de aandacht op voor het zich snel kunnen aanpassen aan nieuwe situaties teneinde goed inzetbaar te zijn en te blijven in een toenemende complexe en internationale samenleving.

Onderwijsleeromgeving

Het panel stelt vast dat het studieprogramma van de bacheloropleiding Fiscaal Recht zodanig in elkaar zit dat het studenten in staat stelt de eindkwalificaties te behalen. Naast vakinhoudelijke kennis en vaardigheden besteedt het programma voldoende aandacht aan de wetenschappelijke en professionele vorming van studenten. Het panel spreekt in het bijzonder zijn waardering uit voor de grote aandacht voor vaardigheden in het onderwijs, zowel geïntegreerd in de blokken als door middel van aparte vaardighedenblokken. Een aandachtspunt betreft de metajuridische component in de bacheloropleiding Fiscaal Recht. Het panel adviseert te bezien of met de huidige omvang en opzet wel voldoende diepgang kan worden bereikt. Verder zou de opleiding nog eens kunnen kijken naar de vakken met 1 à 2 EC. Volgens het panel zijn vakken met een dergelijke kleine omvang weinig efficiënt. Ten aanzien van het honoursonderwijs en andere extracurriculaire mogelijkheden constateert het panel dat deze thans te weinig samenhangend en zichtbaar zijn voor studenten. Het

panel beveelt aan het extracurriculaire onderwijs meer te stroomlijnen en te zorgen voor heldere informatie richting studenten.

Het panel stelt vast dat de opleiding samenhangend en goed studeerbaar is, al acht het het aantal contacturen aan de lage kant. Deze contacturen hebben doorgaans een pgo-karakter. Het is ook tevreden over de inhoud en opzet van de afzonderlijke blokken. Voorts heeft het waardering voor de probleemgestuurde aanpak in het onderwijs. Het ziet een aantal zeer positieve effecten hiervan, zoals de nauwe betrokkenheid van studenten en staf en de stimulering van actief en samenwerkend leren. Het tutorschap voor alle docenten, inclusief de hoogleraren, ziet het panel als landelijke *best practice*. Het is tevreden over de aandacht die de opleiding schenkt aan de toekomstbestendigheid van de didactische aanpak. Een aandachtspunt betreft het verschil in community-vorming tussen de Nederlandstalige en Engelstalige opleidingen. Het panel acht een hechte en betrokken studentenpopulatie van groot belang voor een stimulerend onderwijsklimaat en moedigt het management aan hier verder beleid op te ontwikkelen.

Het panel is te spreken over de vakinhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwaliteiten van de staf en over de aandacht voor docentprofessionalisering binnen de opleiding. Er is sprake van een open sfeer waarin veel wordt afgestemd en samengewerkt. Het panel constateert dat de werkdruk van de staf terecht de aandacht heeft van het management.

Toetsing

Het panel stelt vast dat het systeem van toetsing en beoordeling van de bacheloropleiding Fiscaal Recht adequaat functioneert, in lijn met het facultaire toetsbeleid. De toetsen zijn inhoudelijk en wetenschappelijk van een voldoende bachelorniveau. De gebruikte toetsvormen zijn passend voor de inhoud en vormgeving van het programma. Het panel constateert wel een grote nadruk op schriftelijke eindtoetsen, hoewel studenten gedurende de blokken al diverse formatieve en/of summatieve opdrachten uitvoeren als papers, posters en presentaties. Het panel adviseert te bezien of het aandeel van tussentijdse opdrachten binnen de summatieve toetsing kan worden vergroot. Zo zou er nog meer variatie in de summatieve toetsing kunnen komen alsook een betere spreiding en/of vermindering van de docentbelasting. Volgens het panel zou het gezien het gehanteerde onderwijssysteem de moeite waard zijn te onderzoeken of bij enkele blokken afgezien kan worden van een eindtoets en te volstaan met tussentijdse summatieve toetsen.

De beoordeling van de bacheloressays (respectievelijk de masterthesis) vindt op voldoende gedegen wijze plaats. Zowel eerste als de tweede beoordelaar spreekt een kwalitatief oordeel uit over het desbetreffende werkstuk, waarbij de eerste beoordelaar de kwalitatieve beoordeling omzet in een cijfer. Wel kunnen de gebruikte beoordelingsformulieren voor de eerste en tweede beoordelaar winnen aan transparantie en eenduidigheid, vooral wat betreft de beoordelingsschalen en de ruimte voor toelichting. Daarnaast adviseert het panel om de verantwoording van onderzoeksmethoden als afzonderlijk beoordelingscriterium toe te voegen. Voorts vraagt het panel aandacht voor de constatering dat studenten (in theorie) een onvoldoende kunnen scoren op het onderdeel probleemstelling, maar uiteindelijk wel een (ruim) voldoende kunnen krijgen voor het gehele essay. Volgens het panel zijn een adequate probleemstelling en structuurschets van het essay een voorwaarde om te komen tot een voldoende eindresultaat. Het adviseert dan ook de begeleiding en beoordeling van het essay op dit punt te heroverwegen.

De kwaliteitsborging van de tentaminering en examinering is voldoende. Het panel oordeelt positief over het functioneren van de examencommissie: zij draagt zichtbaar bij aan de kwaliteitszorg en –borging van de toetsing en beoordelingen binnen de opleiding. Het panel moedigt de commissie aan tot structurele steekproefsgewijze controle van de eindwerken en is tevreden dat deze structurele controle per september 2017 is ingevoerd. Het panel merkt wel op dat de activiteiten van de commissie sterk gericht zijn op de toetsing en beoordelingen van afzonderlijke blokken en eindwerkstukken. Met het oog op borging van de realisatie van de eindkwalificaties, adviseert het panel om ook goed zicht te houden op de kwaliteit van toetsing op curriculumniveau.

Gerealiseerde eindkwalificaties

Het panel stelt vast dat de bacheloressays van de bacheloropleiding Fiscaal Recht voldoen aan de eisen die mogen worden gesteld aan de eindwerken van een bacheloropleiding. Het kan zich over het algemeen vinden in de becijfering en stemt in met het inhoudelijke en wetenschappelijke niveau van de werkstukken. Het panel ziet wel ruimte voor verbetering, met name ten aanzien van de scherpheid van de geformuleerde probleemstelling en de verantwoording van de onderzoeksmethodiek in de essays. Verder vraagt het panel aandacht voor de juridische relevantie van onderwerpen en probleemstellingen alsook voor de grote variatie in de omvang van de essays. In positieve zin vielen de taal- en schrijfvaardigheden van studenten op. Studenten plukken duidelijk de vruchten van een grote aandacht daarvoor in het onderwijs.

Het panel beoordeelt de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling als volgt:

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing	voldoende
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

Bacheloropleiding Fiscaal Recht

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing	voldoende
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

De voorzitter en de secretaris van het panel verklaren hierbij dat alle panelleden kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 02/07/2018

Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn

Drs. R.L. (Renate) Prenen

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING

Organisatie van het onderwijs

De Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht biedt drie bacheloropleidingen, acht masteropleidingen en twee postinitiële masteropleidingen aan die zijn beoordeeld in het kader van de clustervisitatie Rechtsgeleerdheid (2017-2018). Elke opleiding heeft een programmacoördinator, die verantwoordelijk is voor de samenhang, afstemming en studeerbaarheid van die opleiding. De programmacoördinatoren zijn gepositioneerd onder een opleidingsdirecteur, die verantwoordelijk is voor de kwaliteit van het onderwijs in alle dertien bachelor- en masteropleidingen en die leiding geeft aan de stafafdeling Educational Development and Information Technology (EDIT). De academische staf is op basis van juridische discipline georganiseerd in zogenaamde capaciteitsgroepen. De faculteit kent er zes: Privaatrecht, Publiekrecht, Strafrecht en Criminologie, Fiscaal Recht, Internationaal en Europees Recht en Grondslagen en Methoden van het Recht. Capaciteitsgroepen leveren staf voor de verschillende onderwijsonderdelen per opleiding. De capaciteitsgroepvoorzitters, de opleidingsdirecteur en de directeur van het onderzoeksinstituut METRO vormen het managementteam, dat met regelmaat vergadert met het faculteitsbestuur en de faculteitsdirecteur. Er zijn drie opleidingscommissies voor de reguliere opleidingen, namelijk de opleidingscommissie Fiscaal Recht voor de Engelstalige en Nederlandstalige fiscale opleidingen, de opleidingscommissie Nederlands Recht voor de overige Nederlandstalige opleidingen en de opleidingscommissie European Law School voor de overige Engelstalige opleidingen. De opleidingscommissies vergaderen in beginsel gezamenlijk. Er is één gezamenlijke examencommissie voor alle reguliere opleidingen. De opleidingen kennen een gezamenlijke examencommissie. De postinitiële opleidingen kennen een eigen opleidings- en examencommissie.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding. Voor zover van toepassing zijn de beoogde eindkwalificaties tevens in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving.

Bevindingen

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

De bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid aan de Universiteit Maastricht is een driejarige voltijdse opleiding (180 EC) met een jaarlijkse instroom van 100-200 studenten. Zoals uit de kritische reflectie blijkt, beoogt de opleiding de student academisch te vormen en een zodanige basiskennis, inzicht, vaardigheden, en attitude op het gebied van het recht bij te brengen dat hij of zij met goed gevolg de masteropleiding Nederlands Recht, dan wel een andere aansluitende (juridische) masteropleiding kan doorlopen, en dat hij of zij in staat is tot een zelfstandige beroepsuitoefening in algemeen juridische beroepen. De opleiding kenmerkt zich door kleinschaligheid, probleemgestuurd onderwijs en inbedding in het internationaal en Europeesrechtelijk en rechtsvergelijkend karakter van de faculteit. Het panel acht deze profilering herkenbaar en passend voor een juridische bacheloropleiding.

De opleiding heeft, gezien de doelstellingen die zij met haar specifieke onderwijsmodel en kenmerken wenst te bereiken, zeventien eindtermen vastgesteld (zie bijlage 3a). Het panel heeft de eindkwalificaties van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid bestudeerd en stelt vast dat deze in lijn zijn met het domeinspecifiek referentiekader (zie bijlage 2). De aspecten die volgens het domeinspecifiek referentiekader in ieder geval aan de orde moeten komen in de opleidingen – kennis en inzicht, academische en juridische vaardigheden en academisch burgerschap en attitude – vinden op adequate wijze hun reflectie in de inhoud van de eindkwalificaties. Ook voldoen de eindkwalificaties aan de eisen met betrekking tot het civiel effect die in een convenant tussen rechtenopleidingen en de betrokken beroepsgroepen zijn afgesproken. Het panel stelt bovendien vast dat de eindkwalificaties overeenstemmen met de Dublin-descriptoren en derhalve passend zijn voor een academische opleiding op bachelorniveau.

Het panel waardeert dat de eindkwalificaties de doelstellingen van de opleiding duidelijk weerspiegelen. Het is in het bijzonder te spreken over de expliciete aandacht in de eindkwalificaties voor argumentatie-, gespreks- en presentatietechnieken en de daarbij behorende rollen, het werken in teamverband en de toepassing van de Engelse taal in een juridische context. Volgens het panel passen de betreffende eindkwalificaties goed bij het profiel van de universiteit en faculteit en zijn ze voldoende onderscheidend.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht

De driejarige bacheloropleiding Fiscaal Recht (180 EC, instroom rond de 50 studenten per jaar) is erop gericht om studenten op academisch niveau te vormen in het belastingrecht. Zij beoogt de studenten zodanige basiskennis, vaardigheden en inzicht op het gebied van het fiscale recht bij te brengen dat zij na het behalen van het bachelorexamen met goed gevolg een fiscaalrechtelijke masteropleiding dan wel een andere aansluitende (internationale) masteropleiding kunnen doorlopen. Na voltooiing van de bacheloropleiding kunnen werkzaamheden van meer ondersteunende aard in de fiscale praktijk verricht worden. Omdat het overgrote deel van de studenten in de opleiding Fiscaal Recht (bachelor- en aansluitende masteropleiding) op de Nederlandse arbeidsmarkt terecht komt, heeft de Universiteit Maastricht ervoor gekozen om in de bacheloropleiding het belastingrecht te onderwijzen vanuit het perspectief van het Nederlandse belastingrecht. Daarbij wordt gestreefd naar het bieden van een zo volledig mogelijk basis. Deze expliciete keuze voor een brede fiscale bachelor waarin alle kernvakken zijn opgenomen, biedt ruimte om in de masterfase te specialiseren. De opleiding heeft, gelet op de doelstellingen en het aan de Universiteit Maastricht gehanteerde probleemgestuurd onderwijs, vijf eindkwalificaties geformuleerd (zie bijlage 3a).

Het panel stelt vast dat eindkwalificaties voldoen aan de vereisten zoals opgenomen in het domeinspecifiek referentiekader en aansluiten bij de Dublin-descriptoren. Ook constateert het panel dat de programma's van de bacheloropleiding Fiscaal Recht en de aansluitende fiscaalrechtelijke masteropleidingen van de Universiteit Maastricht, samen bezien, voldoen aan de toelatingseisen van fiscale beroepsorganisaties zoals de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs (NOB). Het panel is van mening dat de eindkwalificaties in lijn zijn met het ambitieniveau van de opleiding. Evenals bij de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid is er in de eindkwalificaties aandacht voor vaardigheden op het gebied van communicatie, samenwerking en Engelse taal. Het panel waardeert voorts de specifieke aandacht voor kennis en vaardigheden die van toenemend belang zijn in een snel veranderende en internationaler wordende samenleving, zoals het vermogen om zich snel aan te passen aan nieuwe situaties, zowel op juridisch inhoudelijk niveau als bij het ontsluiten en uitwisselen van informatie.

Overwegingen

Het panel stelt vast dat de eindkwalificaties van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid en de bacheloropleiding Fiscaal Recht aansluiten bij de vereisten vanuit het vakgebied en passend zijn voor een academische opleiding op bachelorniveau. Het panel waardeert de duidelijke weerspiegeling van de opleidingsdoelstellingen in de eindkwalificaties. Het vindt de expliciete aandacht voor gespreks-, samenwerkings- en Engelse taalvaardigheden onderscheidend en passend bij het profiel van de

universiteit en faculteit. Bij de bacheloropleiding Fiscaal Recht valt voorts in positieve zin de aandacht op voor het zich snel kunnen aanpassen aan nieuwe situaties teneinde goed inzetbaar te zijn en te blijven in een toenemende complexe en internationale samenleving.

Conclusie

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting:

De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Inhoud en samenhang van het programma

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Volgens de kritische reflectie heeft de Faculteit der Rechtsgeleerdheid ervoor gekozen om per 2015-2016 een aanzienlijke curriculumwijziging door te voeren in de bacheloropleidingen. Een belangrijke reden daarvoor was het feit dat het toegenomen belang van Europese regelgeving de overlap tussen de bacheloropleidingen European Law School – regular track en Rechtsgeleerdheid steeds groter had gemaakt. Daarnaast bood de herziening mogelijkheden om een aantal andere wijzigingen door te voeren, zoals het verzwaren van de studiebelasting, het aanpassen van het programma aan de nieuwe eisen van het *Convenant civiel effect*, het toevoegen van twee inleidende blokken in respectievelijk het internationale en het Europese recht en het expliciteren van een leerlijn onderzoeksvaardigheden en een leerlijn onderhandelen. Een schematisch overzicht van het herziene programma is opgenomen in bijlage 4a.

Het panel stelt vast dat het herziene programma zodanig is vormgegeven dat het studenten in staat stelt de eindkwalificaties te behalen. Het is tevreden over de inhoud van de opleiding: deze is van adequaat bachelorniveau en sluit goed aan op de eindkwalificaties. Alle belangrijke onderwerpen komen in voldoende mate aan bod in de opleiding. Ook is het panel positief over de logische en samenhangende opbouw van het programma, die wordt gekenmerkt door een gedegen introductie van de belangrijkste rechtsgebieden in jaar één en verdiepende blokken in de hoofdvakken in jaar twee en de eerste helft van jaar drie. Het laatste semester van het derde jaar omvat een omvangrijke keuzeruimte waarin studenten kunnen kiezen uit een ruim aanbod van keuzeblokken om zo een accent te geven aan hun opleiding. Studenten sluiten hun bachelor af met een zelfstandig onderzoek dat uitmondt in een bacheloressay. Het panel merkt met waardering op dat de opleiding veel werk maakt van een goede aansluiting tussen de eindkwalificaties en de inhoud en vormgeving van het programma. Zoals blijkt uit het gesprek met de docenten, vinden daartoe regelmatig coördinatie- en afstemmingsoverleggen plaats op zowel blok- als programmaniveau.

Er is volgens het panel een adequate balans tussen de wetenschappelijke en professionele oriëntatie. Studenten wordt een wetenschappelijke attitude bijgebracht. Dit gebeurt onder meer door in casu expliciet aandacht te besteden aan de wetenschappelijke discussie, bijvoorbeeld door artikelen te bestuderen die verschillende standpunten weergeven of door het gebruik van actuele jurisprudentie en wetgeving. Blokboeken worden elk jaar aangepast aan de hand van de nieuwste jurisprudentie

en literatuur, waarbij ook wordt geanticipeerd op toekomstige ontwikkelingen. Daar waar mogelijk en relevant besteden docenten aandacht aan de resultaten van (eigen) wetenschappelijk onderzoek. Studenten komen in het onderwijs ook met een meer praktische invalshoek in aanraking. De gebruikte casus en opdrachten zijn veelal direct ontleend aan de praktijk. Voorts zijn veel docenten tevens werkzaam (geweest) in de praktijk en geven middels voorbeelden uit de praktijk inzicht in de praktische toepassing van het recht.

Het panel complimenteert de opleiding met de grote aandacht voor academische en professionele vaardigheden in het onderwijs. Zo komen in het eerste jaar juridische vaardigheden aan bod in twee afzonderlijke vaardighedenstromen: Vaardigheden A en Vaardigheden B. Ook in de andere jaren is er veel aandacht voor vaardigheden, zowel geïntegreerd in de blokken alsook door middel van aparte vaardighedenblokken. Het panel is in het bijzonder te spreken over Vaardigheden B. Bij dit onderdeel wordt een aanvang genomen met onderzoeksvaardigheden, zoals onder meer bronnen zoeken en academisch schrijven. De vijf beste werkstukken die in Vaardigheden B worden geschreven, worden als 'kopstukken' in een boekje gebundeld dat in het jaar daarna aan de nieuwe eerstejaarsstudenten wordt uitgereikt. Uit het interview met de studenten maakte het panel op dat Vaardigheden B een goede voorbereiding biedt op het bacheloressay in jaar drie. De 'kopstukken' vinden studenten leuk en motiverend. Het panel heeft tijdens het bezoek een aantal boekjes in kunnen zien en is positief over de opzet ervan en de aangetroffen kwaliteit. Het panel spreekt voorts zijn expliciete waardering uit voor de twee modules van de Oefenrechtbank in het tweede en derde jaar. Deze modules geven studenten de gelegenheid om alle vaardigheden te trainen die nodig zijn om een geschil op te lossen 'in en om de rechtbank' zoals pleiten, gespreksvaardigheden en onderhandelen.

Zoals genoemd is er in het derde jaar keuzeruimte ingebouwd voor studenten om bijvoorbeeld een stage te lopen, naar het buitenland te gaan, deel te nemen aan pleitwedstrijden of onderwijs elders te volgen. Studenten ronden hun opleiding af met een bacheloressay. Om studenten grondiger te scholen in methoden van onderzoek, is in het herziene programma een blok Onderzoeksmethoden opgenomen. In dit blok wordt uitdrukkelijk de onderzoeksofzet van het bacheloressay voorbereid. Het panel juicht deze toevoeging toe: in diverse bacheloressays die het las, trof het geringe aandacht aan voor de verantwoording van onderzoeksmethoden (zie Standaard 4). Geïnterviewde studenten en alumni geven aan de keuzeruimte zeer te waarderen. Zij worden hierin adequate begeleid door de programmacoördinator en/of studieadviseur. Voorts zijn ze te spreken over de goede voorbereiding en begeleiding van het essaytraject.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht

Het curriculum van de bacheloropleiding Fiscaal Recht bestaat geheel uit verplichte onderdelen en kent geen keuzeruimte. Het programma van het eerste jaar is gezamenlijk met dat van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid. Het tweede en derde jaar Fiscaal Recht kennen een eigen programma. Dit bestaat naast vaardighedenonderwijs uit algemeen juridische, metajuridische, economische en fiscaalrechtelijke blokken. Vaardighedenonderwijs wordt zowel in het kader van een vakinhoudelijk blok als zelfstandig, in de vorm van practica, aangeboden. De studenten sluiten hun bacheloropleiding af met het schrijven van een bacheloressay over een fiscaalrechtelijk onderwerp. Een schematisch overzicht van het programma is opgenomen in bijlage 4a.

Het panel heeft het programma bestudeerd en hierover gesproken met studenten en docenten. Het panel constateert dat het programma goed aansluit op de eindkwalificaties en een evenwichtige en logische opbouw kent. Studenten krijgen aanvankelijk vooral onderwijs in niet-fiscale onderwerpen. Deze kennis hebben zij nodig als voorkennis voor de fiscale blokken later in het programma. Het panel merkt voorts met waardering op dat, evenals in de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid, er veel aandacht is voor de werving van academische en professionele vaardigheden. Studenten volgen de vakken Vaardigheden voor juristen A en B in jaar één. Met ingang van het studiejaar 2016-2017 is het practicum Oefenrechtbank 1 een nieuw verplicht onderdeel van de opleiding alsook het blok Onderzoeksmethoden toegevoegd ter voorbereiding op het bacheloressay.

De geïnterviewde studenten tonen zich tevreden met de inhoud en opzet van de opleiding. Zij kunnen zich vinden in het feit dat er in het programma geen ruimte is ingebouwd voor keuzevakken en/of een stage. Zij beseffen dat, gezien de beroepsvereisten, alle vakken onmisbaar zijn. Bovendien is in de curriculumherziening op verzoek van studenten een fiscaal blok uit de masteropleiding ondergebracht in de bacheloropleiding om zo in de master ruimte te creëren voor een stage. Overigens blijkt dat uit het interview dat veel fiscale bachelorstudenten alsnog een (meeloop)stage of werkstudentschap doen buiten het reguliere programma om.

Ten aanzien van de metajuridische vakken, Rechtvaardige belastingheffing en Debat fiscale ethiek, laten de studenten het panel weten deze te waarderen. Met name de aandacht voor meerdere perspectieven en ethische dilemma's bij fiscale vraagstukken vinden zij leerzaam. Ook het panel heeft waardering voor deze vakken. Wel is het van mening dat, gezien de omvang van de twee vakken (2 respectievelijk 1 EC), de aandacht voor metajuridica in het programma enigszins beperkt is. Ook valt het het panel op dat het vak Rechtvaardige belastingheffing vrij vroeg in het curriculum is geprogrammeerd. Het vraagt zich dan ook af of met de huidige opzet wel voldoende diepgang kan worden bereikt. Desgevraagd lichtten de docenten toe op zich wel uit de voeten te kunnen met de huidige omvang en programmering van de vakken, maar dat het wellicht goed zou zijn om studenten vaker in de opleiding te confronteren met metajuridische vraagstukken, bijvoorbeeld door het leggen van verbanden met inhoudelijke belastingrechtthema's tijdens overige blokken. Het panel acht een nadere verkenning hiervan aanbevelingswaardig. In algemene zin merkt het panel op dat in zijn optiek vakken met maar 1 à 2 EC weinig efficiënt zijn. Het suggereert hier nog eens naar te kijken.

Extracurriculaire mogelijkheden

Ten aanzien van het honoursonderwijs en andere extracurriculaire mogelijkheden zijn er diverse initiatieven. Zo kunnen bachelorstudenten meedoen aan verschillende (internationale) competities en *moot courts*. Verder kunnen bachelorstudenten op basis van motivatie en studiesucces geselecteerd worden voor het honoursprogramma University Maastricht Law College van 36 EC en kunnen zij deelnemen aan het eerder genoemde Marble-traject, dat een omvang van 18 EC heeft. Bij dit Marble-traject werken studenten in kleine groepen aan onderzoeksprojecten die uitmonden in werkstukken van een wat grotere omvang dan reguliere theses. Studenten kunnen 12 EC inbrengen in hun bacheloropleiding door het vervangen van hun bacheloressay of twee keuzevakken. De overige 6 EC zijn extracurriculair. Het panel heeft waardering voor de diverse initiatieven. Wel is het panel van mening dat deze thans te weinig samenhangend en zichtbaar zijn voor studenten. Zo blijkt uit de gesprekken met studenten en alumni dat veel van hen hier niet aan deelnemen en ook niet altijd even goed op de hoogte waren van alle mogelijkheden. Volgens het panel zou het goed zijn als er meer lijn komt in het extracurriculaire aanbod alsook in de informatievoorziening richting studenten.

Werkvormen

Zoals beschreven in de kritische reflectie, is het onderwijs aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid in lijn met het universitair onderwijsmodel opgezet vanuit principes van probleemgestuurd onderwijs. Concreet betekent dit dat studenten juridische vraagstukken en authentieke casus gezamenlijk moeten oplossen om actief kennis te verwerven. Studenten leren in kleinschalige groepen onder begeleiding van een docent, de tutor, deze vraagstukken en casus gezamenlijk te analyseren, zo veel mogelijk gebruik makend van reeds aanwezige kennis. Leerdoelen – die in de onderwijsgroep zelf of voorafgaand aan de bijeenkomst worden geformuleerd – vormen de leidraad voor individuele studie. Onderwijsgroepen hebben een centrale plaats in het facultaire onderwijs. Deze hebben een maximale grootte van 14 studenten in het eerste jaar van de bacheloropleidingen. In de volgende jaren en in de masteropleidingen bestaan ze uit maximaal 19 studenten.

Het panel heeft tijdens het bezoek uitgebreid gesproken met het management, de docenten, de studenten en de alumni van de beide bacheloropleidingen over de vormgeving van probleemgestuurd onderwijs. Het constateerde een aantal zeer positieve elementen van de probleemgestuurde aanpak, zoals de nauwe betrokkenheid van studenten en staf, en de stimulering van contextueel, coöperatief en constructief leren. De tutorgroepen zijn zeer waardevol in het structureren van de zelfstudie van

studenten. Ook bieden ze studenten de mogelijkheid tot gedachtewisseling met medestudenten over het geleerde en tot het krijgen van persoonlijke aandacht en feedback van de inhoudsdeskundigen oftewel de tutores. Het panel heeft veel waardering voor het feit dat alle stafleden, dus ook hoogleraren, in beginsel tutores zijn en noemt dit een landelijke *best practice*.

Het panel constateert echter ook dat probleemgestuurd onderwijs zeer arbeidsintensief is en bijdraagt aan een hoge werkdruk onder de staf (zie tevens Personeel). Ook zag het panel dat hier en daar het model van probleemgestuurd onderwijs minder stringent wordt toegepast. Zo lieten de studenten het panel weten dat binnen opleidingen ook andere onderwijsvormen worden ingezet, zoals hoorcolleges en werkgroepen. Naarmate de studie vordert wordt het strikte pgo-model meer losgelaten, zo begreep het panel. Soms is daardoor het pgo-model voor studenten minder herkenbaar binnen een vak. Docenten en het management bevestigden dit beeld in gesprek met het panel. Volgens het management is het bewust beleid van de faculteit om, afhankelijk van inhoud en doelstellingen van een blok of college, te variëren in de concrete invulling van probleemgestuurd onderwijs. Het panel heeft hiervoor begrip, mede in het licht van de kennisoverdracht die in juridische bacheloropleidingen noodzakelijkerwijs plaats dient te vinden.

Het opleidingsmanagement benadrukte in gesprek met het panel dat het probleemgestuurde onderwijs goede uitgangspunten heeft die nog steeds actueel zijn, maar dat het onderwijsmodel ook mee moet evolueren om te voorkomen dat het vernieuwingen belemmert. Toekomstige beroepen vragen om andere kennis en vaardigheden; een en ander zal impact hebben op de inrichting van het onderwijs. Het panel deelt deze mening en stelt tevreden vast dat de toekomstbestendigheid van het probleemgestuurd onderwijsmodel de aandacht heeft. Het constateert met genoegen dat er binnen de faculteit al diverse vernieuwende initiatieven zijn, zoals het (deels extracurriculaire) Marble-project, waarin studenten gezamenlijk werken aan een onderzoeksproject (zie tevens Opleidingsspecifieke voorzieningen). Volgens het panel is deze koppeling van probleemgestuurd onderwijs en projectonderwijs zeer geslaagd. Een ander inspirerend voorbeeld zijn de zogeheten kennisclips (korte *weblectures*) die studenten maken voor het bachelorvak Verbintenissenrecht in de opleiding Rechtsgeleerdheid en waarbij de beste vervolgens worden gebruikt in het onderwijs. Het panel adviseert de faculteit dergelijke *good practices* te stimuleren en te dissemineren.

Studeerbaarheid

Het panel constateert op basis van de informatie in de kritische reflectie en gesprekken met studenten, alumni en docenten dat de opleidingen studeerbaar zijn. Het aantal contacturen (10 uur per week in het eerste jaar, 8 in het tweede en derde jaar) is volgens het panel wel aan de lage kant; de contacturen hebben doorgaans een pgo-karakter. De opleidingen maken werk van een evenwichtige spreiding van het onderwijs en de toetsing over het jaar. De studiebelasting is onderdeel van blokevaluaties en bij geconstateerde problemen volgt actie. De rendementscijfers van beide opleidingen zijn volgens het panel acceptabel. Zo studeert gemiddeld rond de 70% van de studenten af binnen vier jaar. Diverse maatregelen dragen positief bij aan de verbetering van de rendementen, zoals de matchingsprocedure en het bindend studieadvies in het eerste jaar.

De geïnterviewde studenten en alumni vinden de opleidingen goed haalbaar en ervaren geen struikelvakken. Zij benadrukken qua studievoortgang veel te hebben (gehad) aan de begeleiding door tutores per vak. Ook geven zij aan dat er binnen de faculteit studieadviseurs beschikbaar zijn voor advisering en ondersteuning van studenten. Verder is er in de bacheloropleidingen een mentorsysteem met docent-mentoren voor studenten die qua resultaten in de gevarezone dreigen te komen. Studenten zijn zeer tevreden over de begeleiding bij het schrijven van het afsluitende essay. Mede door de strakke deadlines en goede feedback die zij krijgen van hun begeleiders zijn zij in staat hun eindwerkstuk binnen afzienbare tijd te voltooien.

Het is het panel opgevallen dat er een verschil is in community-vorming tussen de Nederlandstalige en Engelstalige opleidingen. Over het algemeen zijn de Engelstalige opleidingen sterk internationaal en trekken zij studenten vanuit de hele wereld. De buitenlandse studenten wonen veelal in Maastricht, brengen veel tijd door op de universiteit en ontwikkelen vaak extracurriculaire

activiteiten. Het panel heeft tijdens het bezoek mogen ervaren dat dit tot een inspirerende en levendige gemeenschap leidt. De Nederlandstalige opleidingen trekken vooral regionale studenten. Deze studenten wonen veelal nog thuis en zijn minder frequent op de universiteit. Dit is van invloed op de groepsvorming en betrokkenheid van studenten. Het facultair management licht toe zich bewust te zijn van de verschillen en na te denken over mogelijkheden om de community-vorming binnen en tussen de Nederlandse bacheloropleidingen verder te bevorderen. Het denkt daarbij bijvoorbeeld aan de introductie van gezamenlijke projecten. Het panel vindt dit een goede zaak. Studievereniging Ouranos heeft al een bijdrage geleverd door het lidmaatschap open te stellen voor buitenlandse studenten en organiseert nu ook Engelstalige activiteiten. Volgens het panel is een hechte en betrokken studentenpopulatie van groot belang voor een stimulerend onderwijsklimaat. Het moedigt het management aan hier verder beleid op te ontwikkelen.

Personeel

Het panel heeft op basis van de informatie in de kritische reflectie de samenstelling van de staf bestudeerd. Ook heeft het tijdens het bezoek met het management, docenten en studenten gesproken over de kwaliteit en de kwantiteit van het personeel. Het panel is tevreden over de vakinhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwaliteiten van de docenten van zowel de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid als de bacheloropleiding Fiscaal Recht. Het waardeert het feit dat het overgrote deel van de staf gepromoveerd is. Hiermee is er sprake van een adequate wetenschappelijke verankering van de opleidingen.

Voorts vindt het panel het positief dat er veel aandacht en ruimte is voor docentprofessionalisering. Wetenschappelijk medewerkers moeten in het bezit zijn van een basiskwalificatie onderwijs. Begin 2017 bezat ongeveer 87% van de docenten Rechtsgeleerdheid en 80% van de docenten Fiscaal Recht een basiskwalificatie onderwijs. Naast de onderwijskundige competenties die verworven worden in het kader van de basiskwalificatie onderwijs, kunnen medewerkers gebruik maken van cursussen om het eigen functioneren op onderwijskundig en/of technologisch gebied te verbeteren, afhankelijk van de eigen behoeften of mogelijkheden. De seniorkwalificatie onderwijs is door enkelen behaald. De SKO behoort wel tot de mogelijkheden en het behalen ervan wordt gestimuleerd. Studenten zijn over het algemeen heel tevreden over de docenten. Men noemt ze zeer toegankelijk, betrokken en altijd bereid waar nodig te helpen.

Uit de diverse interviews met docenten en het management begreep het panel dat de werkdruk als hoog wordt ervaren. Volgens het panel is dit niet ongebruikelijk binnen de visitatiegroep Rechtsgeleerdheid. Het begreep echter dat men de werkdruk deels in verband brengt met het systeem van probleemgestuurd onderwijs, waarbij alle docenten, inclusief hoogleraren, ook als tutor worden ingezet. Studenten en docenten hebben veelvuldig en intensief contact, niet alleen binnen de geprogrammeerde onderwijstijd maar ook daarbuiten. Ook wordt het nakijken van toetsen als een contribuerende factor ervaren, mede omdat studenten snel resultaat en individuele feedback vragen en vaak ook krijgen. Voorts ziet het panel een verband met de versnippering van taken. De facultaire richtlijn voor de inzet van wetenschappelijke staf is 65% onderwijs versus 35% onderzoek. Veel docenten geven les in meerdere periodes en moeten schipperen met hun tijd om zowel aan hun onderwijs- als onderzoeksverplichtingen te kunnen voldoen.

Desgevraagd liet het management weten dat de werkdruk de aandacht heeft. Het probeert de druk te verminderen door middel van het stroomlijnen van programma's, de tijdelijke inzet van extra docenten en het gebruik van effectievere matching- en toelatingsprocedures. Op dit moment draait er een pilot met digitale toetsing. Nu worden veel antwoorden op toetsen nog handmatig geschreven. Onduidelijke handschriften vragen veel extra nakijktijd. Men verwacht dat digitale toetsing hier verlichting in kan bieden. Het panel acht dit een goed idee. Verder wil het in overweging geven (zie tevens Standaard 3) om te bezien in hoeverre tussentijdse opdrachten nog meer onderdeel kunnen uitmaken van de summatieve toetsing. Zo kunnen inspanningen tijdens de blokken al meewegen in het beoordelingsproces en ligt er minder nadruk op de eindtoetsing. Dit zou mogelijk tot een betere spreiding en/of vermindering van de werkdruk kunnen leiden.

Overwegingen

Het panel stelt vast dat de studieprogramma's van de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal Recht zodanig in elkaar zitten dat deze studenten in staat stellen de eindkwalificaties te behalen. Naast vakinhoudelijke kennis en vaardigheden besteden de programma's voldoende aandacht aan de wetenschappelijke en professionele vorming van studenten. Het panel spreekt in het bijzonder zijn waardering uit voor de grote aandacht voor vaardigheden in het onderwijs, zowel geïntegreerd in de blokken als door middel van aparte vaardighedenblokken. Een aandachtspunt betreft de metajuridische component in de bacheloropleiding Fiscaal Recht. Het panel adviseert te bezien of met de huidige omvang en opzet wel voldoende diepgang kan worden bereikt. Verder zou de opleiding nog eens kunnen kijken naar de vakken met 1 à 2 EC. Volgens het panel zijn vakken met een dergelijke kleine omvang weinig efficiënt. Ten aanzien van het honoursonderwijs en andere extracurriculaire mogelijkheden constateert het panel dat deze thans te weinig samenhangend en zichtbaar zijn voor studenten. Het panel beveelt aan het extracurriculaire onderwijs meer te stroomlijnen en te zorgen voor heldere informatie richting studenten.

Het panel stelt vast dat de opleidingen samenhangend en goed studeerbaar zijn, al acht het het aantal contacturen aan de lage kant. Deze contacturen hebben doorgaans een pgo-karakter. Het is ook tevreden over de inhoud en opzet van de afzonderlijke blokken. Voorts heeft het waardering voor de probleemgestuurde aanpak in het onderwijs. Het ziet een aantal zeer positieve effecten hiervan, zoals de nauwe betrokkenheid van studenten en staf en de stimulering van actief en samenwerkend leren. Het tutorschap voor alle docenten, inclusief de hoogleraren, ziet het panel als landelijke *best practice*. Het is tevreden over de aandacht die de opleidingen schenken aan de toekomstbestendigheid van de didactische aanpak. Een aandachtspunt betreft het verschil in community-vorming tussen de Nederlandstalige en Engelstalige opleidingen. Het panel acht een hechte en betrokken studentenpopulatie van groot belang voor een stimulerend onderwijsklimaat en moedigt het management aan hier verder beleid op te ontwikkelen.

Het panel is te spreken over de vakinhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwaliteiten van de staf en over de aandacht voor docentprofessionalisering binnen de opleidingen. Er is sprake van een open sfeer waarin veel wordt afgestemd en samengewerkt. Het panel constateert dat de werkdruk van de staf terecht de aandacht heeft van het management.

Conclusie

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoende'.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoende'.

Standaard 3: Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Toelichting:

De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

Toetsing

De faculteit beschikt over een toetsbeleid dat aansluit op het universitaire kader. Het toetsbeleid omvat onder andere een uitgewerkte visie op toetsing; regels, richtlijnen en procedures met betrekking tot het ontwerpen en uitvoeren van toetsen; regelingen toetsing op programmaniveau; beoordeling van eindwerkstukken; kwaliteitsborging van toetsing; en docentprofessionalisering. De toetsing en beoordeling binnen de bacheloropleidingen is in lijn met het toetsbeleid. Zoals uit de kritische reflectie blijkt, wordt er in het eerste jaar van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid, mede vanwege de grote studentengroepen, vooral gebruik gemaakt van de zogenaamde combitoets. Dit

is een toets waarin een aantal meerkeuzevragen gecombineerd wordt met een aantal open vragen. Gaandeweg wordt in de opleiding meer gebruik gemaakt van essayvragen, waarbij de stof op meer geïntegreerde en verdiepende wijze wordt getoetst. In de practica worden vaardigheden van studenten getoetst door middel van bijvoorbeeld schrijfoopdrachten, presentaties of pleitsessies. De opleiding werkt momenteel aan een afschaffing van de combitoets in het eerste jaar ten faveure van toetsen met essayvragen. Het panel vindt dit een goede zaak. Zo kunnen studenten al vanaf het begin van de opleiding geconfronteerd worden met vragen waarbij ze zelfstandig een redenering moeten opzetten. Wat betreft de toetsvormen in de bacheloropleiding Fiscaal Recht, blijkt dat in het tweede en derde jaar de meeste toetsen in de vorm van essayvragen worden afgenomen. In sommige blokken wordt naast het stellen van essayvragen ook gewerkt met opdrachten waarvan de beoordeling meetelt voor het eindcijfer van de toets.

Het panel is over het algemeen tevreden over de toetsing van zowel de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid als de bacheloropleiding Fiscaal Recht. Het constateert dat de diverse toetsen van adequaat niveau zijn. Er wordt gebruik gemaakt van relevante vraagstellingen en opdrachten. Het panel is ook tevreden over de gebruikte toetsvormen. Het noemt deze voldoende passend bij de inhoud en vormgeving van de blokken. Het panel constateert wel een grote nadruk op schriftelijke eindtoetsen, hoewel studenten gedurende de blokken al diverse formatieve en/of summatieve opdrachten uitvoeren als papers, posters en presentaties. Het panel adviseert te bezien of het aandeel van tussentijdse opdrachten binnen de summatieve toetsing kan worden vergroot. Zo zou er nog meer variatie in de summatieve toetsing kunnen komen alsook een betere spreiding en/of vermindering van de docentbelasting. Volgens het panel zou het gezien het gehanteerde onderwijssysteem de moeite waard zijn te onderzoeken of bij enkele blokken afgezien kan worden van een eindtoets en te volstaan met tussentijdse summatieve toetsen.

Uit de gesprekken met docenten en studenten blijkt dat er binnen de opleidingen veel aandacht is voor de kwaliteit van toetsing. Het panel waardeert dat er altijd afstemming plaatsvindt over de keuze voor de toetsvormen en dat de examencommissie dient in te stemmen met eventuele wijzigingen. Ook vindt het panel het positief dat er altijd meerdere docenten betrokken zijn bij het opstellen van toetsen en het (horizontaal) nakijken ervan. Een en ander komt de validiteit van toetsing ten goede. Studenten tonen zich tevreden over de toetsing. Door middel van informatie in de blokboeken en oefentoetsen, hebben zij van tevoren een goed beeld waarop ze zullen worden getoetst. Ook waarderen ze de individuele feedback die zij krijgen van docenten naar aanleiding van gemaakte opdrachten en toetsen.

Studenten sluiten hun opleiding af met het schrijven van een bacheloressay over een (fiscaal)rechtelijk onderwerp (8 EC). Zij kiezen een onderwerp uit een lijst of kunnen zelf een onderwerp aandragen. Naast de begeleider en tevens eerste beoordelaar is er altijd een tweede beoordelaar bij het bacheloressay betrokken. Het essay wordt beoordeeld op inhoud, vorm en taal- en schrijfvaardigheid. Ten behoeve van een transparante en objectieve beoordeling is een beoordelingsformulier opgesteld. Er zijn aparte formulieren voor de eerste en tweede beoordelaar. Indien de eerste en tweede beoordelaar een afwijkend oordeel hebben, treden zij in overleg. Wanneer zij niet tot overeenstemming kunnen komen, wordt een derde corrector ingeschakeld. Ook wordt een derde beoordelaar betrokken bij voorgestelde cijfers hoger dan negen.

Het panel noemt de wijze van beoordeling van het bacheloressay voldoende gedegen en transparant. Wel vindt het panel het hanteren van verschillende schalen in de beoordelingsformulieren van de eerste en tweede beoordelaar, namelijk letters versus cijfers, niet heel inzichtelijk. Ook bieden de formulieren vrij weinig ruimte voor aanvullende opmerkingen en onderbouwingen, vooral het formulier van de tweede beoordelaar. Verder is het panel opgevallen dat de verantwoording van onderzoeksmethoden niet als criterium is opgenomen in het beoordelingsformulier, hoewel er in het nieuwe vak Onderzoeksmethoden wel aandacht aan wordt besteed. Het panel hecht veel waarde aan een goede onderzoeksverantwoording en beveelt dan ook aan die als expliciet criterium op te nemen.

Het panel merkt voorts op (zie tevens standaard 4) dat studenten bij een onvoldoende scherpe of een te ruime probleemstelling, toch toestemming kunnen krijgen verder te gaan met hun essay. Hierdoor kan het (in theorie) voorkomen dat studenten op het onderdeel probleemstelling onvoldoende scores, maar uiteindelijk wel een voldoende tot ruim voldoende beoordeling krijgen voor het gehele essay. Volgens het panel is het van groot belang dat studenten leren tot een adequate probleemstelling en structuurschets van het essay te komen. Het panel adviseert de opleidingen hier nog eens kritisch naar te kijken.

Examencommissie

Er is een gezamenlijke examencommissie voor alle reguliere bachelor- en masteropleidingen van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. De commissie bestaat uit acht leden, inclusief een extern lid; daarnaast heeft de commissie structureel een toetsdeskundige als adviseur. De commissie is onder andere verantwoordelijk voor de kwaliteitsborging rond tentamens en examens. Verder benoemt de commissie examinatoren, behandelt zij individuele fraudezaken en individuele verzoeken van studenten, reikt zij getuigschriften uit, verleent zij vrijstellingen en regelt zij de afhandeling van beroepszaken en/of klachten over tentamens.

Het panel heeft tijdens het bezoek gesproken met vertegenwoordigers van de examencommissie. Het constateert op basis hiervan dat de formele taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie adequaat zijn belegd en dat er sprake is van heldere afspraken en procedures. Het panel constateert voorts dat de commissie diverse initiatieven neemt om de kwaliteit van toetsen en eindwerkstukken te borgen. Zo toetst de examencommissie na iedere blokperiode aan de hand van toetsevaluaties of de inhoud en het niveau van de toetsing aansluit bij de inhoud en doelstellingen van een blok. Ook kijkt de commissie naar de toetsresultaten per blok. Bij afwijkende evaluatieresultaten of toetsuitkomsten volgt een gesprek met de betreffende blokcoördinator. Sinds het academisch jaar 2014-2015 is de examencommissie gestart met proactieve gesprekken, waarbij jaarlijks met drie à vier groepen docenten wordt gereflecteerd op de toetsing in hun blok. Eventuele knelpunten kunnen zo tijdig worden opgespoord en aangepakt.

Waar het de kwaliteitsborging van de eindwerkstukken betreft, blijkt dat de examencommissie is gestart met het nemen van steekproeven. Als pilot heeft men een aantal afgeronde bacheloressays opnieuw beoordeeld om te bezien of de werkstukken van voldoende niveau waren en of de cijfers voldoende herleidbaar waren. Dit bleek het geval te zijn. De commissie wil jaarlijks de beoordeling van scripties controleren door middel van steekproeven. Het panel is tevreden dat deze structurele controle per september 2017 is ingevoerd.

Het panel heeft veel waardering voor alle initiatieven en noemt de examencommissie een hardwerkende en proactieve commissie met veel aandacht voor haar eigen professionele ontwikkeling. Wel merkt het panel op dat de kwaliteitsborging vooral gericht is op de toetsing van de afzonderlijke blokken en eindwerkstukken. Met het oog op borging van de realisatie van de eindkwalificaties, is volgens het panel van groot belang dat de examencommissie ook goed zicht heeft op de kwaliteit van toetsing op curriculumniveau. Het gaat daarbij om de borging dat met het huidige onderwijs- en toetsprogramma alle eindkwalificaties van een opleiding worden getoetst en behaald. Het panel beveelt aan deze kwaliteitsborging op programmaniveau op korte termijn nader te concretiseren.

Overwegingen

Het panel stelt vast dat het systeem van toetsing en beoordeling van zowel de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid als de bacheloropleiding Fiscaal Recht adequaat functioneert, in lijn met het facultaire toetsbeleid. De toetsen zijn inhoudelijk en wetenschappelijk van een voldoende bachelorniveau. De gebruikte toetsvormen zijn passend voor de inhoud en vormgeving van de programma's. Het panel constateert wel een grote nadruk op schriftelijke eindtoetsen, hoewel studenten gedurende de blokken al diverse formatieve en/of summatieve opdrachten uitvoeren als papers, posters en presentaties. Het panel adviseert te bezien of het aandeel van tussentijdse opdrachten binnen de summatieve toetsing kan worden vergroot. Zo zou er nog meer variatie in de

summatieve toetsing kunnen komen alsook een betere spreiding en/of vermindering van de docentbelasting.

De beoordeling van de bacheloressays vindt op voldoende gedegen wijze plaats. Zowel eerste als de tweede beoordelaar spreekt een kwalitatief oordeel uit over het desbetreffende werkstuk, waarbij de eerste beoordelaar de kwalitatieve beoordeling omzet in een cijfer. Wel kunnen de gebruikte beoordelingsformulieren voor de eerste en tweede beoordelaar winnen aan transparantie en eenduidigheid, vooral wat betreft de beoordelingsschalen en de ruimte voor toelichting. Daarnaast adviseert het panel om de verantwoording van onderzoeksmethoden als afzonderlijk beoordelingscriterium toe te voegen. Voorts vraagt het panel aandacht voor de constatering dat studenten (in theorie) een onvoldoende kunnen scoren op het onderdeel probleemstelling, maar uiteindelijk wel een (ruim) voldoende kunnen krijgen voor het gehele essay. Volgens het panel zijn een adequate probleemstelling en structuurschets van het essay een voorwaarde om te komen tot een voldoende eindresultaat. Het adviseert dan ook de begeleiding en beoordeling van het essay op dit punt te heroverwegen.

De kwaliteitsborging van de tentaminering en examinering is voldoende. Het panel oordeelt positief over het functioneren van de examencommissie: zij draagt zichtbaar bij aan de kwaliteitszorg en –borging van de toetsing en beoordelingen binnen de opleidingen. Het panel moedigt de commissie aan tot structurele steekproefsgewijze controle van de eindwerken en is tevreden dat deze structurele controle per september 2017 is ingevoerd. Het panel merkt wel op dat de activiteiten van de commissie sterk gericht zijn op de toetsing en beoordelingen van afzonderlijke blokken en eindwerkstukken. Met het oog op borging van de realisatie van de eindkwalificaties, adviseert het panel om ook goed zicht te houden op de kwaliteit van toetsing op curriculumniveau.

Conclusie

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoende'.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoende'.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Om inzicht te krijgen in het gerealiseerde eindniveau van de studenten heeft het panel voorafgaand aan de visitatie 15 bacheloressays van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid en 10 bacheloressays van de bacheloropleiding Fiscaal Recht, inclusief de bijbehorende beoordelingsformulieren, bestudeerd. Bij de selectie van de essays heeft het panel gelet op een goede spreiding van de cijfers.

Het panel kan zich vinden in de beoordeling en becijfering van de werkstukken. Eén bacheloressay Rechtsgeleerdheid vormde hierop een uitzondering. Dit essay was in de ogen van het panel onterecht met een voldoende beoordeeld: de probleemstelling lag te ver buiten de scope van de opleiding, het onderzoek was matig uitgevoerd en de gebruikte bronnen waren onvoldoende actueel. Het panel beschouwde dit werkstuk als een incident en bleef met één essay binnen de zogeheten 10%-marge van de NVAO. Het zag derhalve geen aanleiding de steekproef uit te breiden.

Het panel stelt vast dat de bacheloressays van beide opleidingen van voldoende bachelorniveau zijn, maar dat er wel ruimte voor verbetering is. Zo trof het essays aan die qua probleemstelling niet heel scherp waren. Ook uitte het panel in enkele gevallen zijn twijfels over de juridische relevantie van

het onderwerp en de probleemstelling van een aantal essays. Verder viel het panel op dat in diverse werkstukken weinig aandacht is voor de verantwoording van onderzoeksmethoden. Tot slot merkte het panel op dat er een vrij grote variatie is in de omvang van de essays. De facultaire richtlijn schrijft voor dat bacheloressays minimaal 6000 woorden moeten bevatten en in beginsel niet groter mogen zijn dan 8500 woorden. In de praktijk wordt hier echter met regelmaat van afgeweken. Als positief punt noemt het panel de adequate taal- en schrijfvaardigheden van studenten. Het heeft hier veel waardering voor en ziet een duidelijke verband met de grote aandacht daarvoor in het onderwijs, onder andere in het blok Vaardigheden voor Juristen B.

Zoals de kritische reflectie beschrijft, stroomt het merendeel van de studenten van zowel de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid als de bacheloropleiding Fiscaal Recht door naar een van de Maastrichtse masteropleidingen of naar een masteropleiding elders in Nederland. Het komt in de praktijk bijna niet voor dat studenten na het behalen van het bachelorexamen uitstromen naar de arbeidsmarkt. Uit het gesprek met alumni van beide opleidingen, blijkt dat men geen aansluitingsproblemen heeft ervaren. De afgeronde bacheloropleidingen vormden een goede voorbereiding op hun vervolgmasters.

Overwegingen

Het panel stelt vast dat de bacheloressays van zowel de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid als de bacheloropleiding Fiscaal Recht voldoen aan de eisen die mogen worden gesteld aan de eindwerken van een bacheloropleiding. Het kan zich over het algemeen vinden in de becijfering en stemt in met het inhoudelijke en wetenschappelijke niveau van de werkstukken. Het panel ziet wel ruimte voor verbetering, met name ten aanzien van de scherpheid van de geformuleerde probleemstelling en de verantwoording van de onderzoeksmethodiek in de essays. Verder vraagt het panel aandacht voor de juridische relevantie van onderwerpen en probleemstellingen alsook voor de grote variatie in de omvang van de essays. In positieve zin vielen de taal- en schrijfvaardigheden van studenten op. Studenten plukken duidelijk de vruchten van een grote aandacht daarvoor in het onderwijs.

Conclusie

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

ALGEMEEN EINDOORDEEL

Het panel heeft vastgesteld dat de eindkwalificaties van zowel de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid als de bacheloropleiding Fiscaal Recht aansluiten bij de vereisten vanuit het vakgebied en passend zijn voor een academisch opleiding op bachelorniveau. Het panel heeft waardering voor de doelstellingen van de opleidingen en de weerspiegeling daarvan in de eindkwalificaties. Het panel vindt de expliciete aandacht voor gespreks-, samenwerkings- en Engelse taalvaardigheden onderscheidend en passend bij het profiel van de universiteit en faculteit. Het panel is tevreden over de inhoud en opzet van de opleidingen en de afzonderlijke blokken alsook over het systeem van toetsing en beoordeling. Het waardeert de probleemgestuurde aanpak in het onderwijs, die actief en samenwerkend leren stimuleert, en de aandacht die uitgaat naar de toekomstbestendigheid ervan. De opleidingen zijn voldoende studeerbaar. Het aantal contacturen is volgens het panel wel aan de lage kant. Deze contacturen hebben doorgaans een pgo-karakter. Het panel is voorts te spreken over de vakinhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwaliteiten van de staf en over de aandacht voor docentprofessionalisering binnen de opleidingen. Wel vraagt het panel aandacht voor de hoge werkdruk onder de staf, die deels samenhangt met de probleemgestuurde aanpak binnen het onderwijs. De examencommissie functioneert naar behoren. Er is binnen de opleidingen sprake van een sterk onderwijsklimaat waarin veel wordt afgestemd en samengewerkt. Het panel heeft tot slot kunnen vaststellen dat eindwerkstukken van zowel de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid als de bacheloropleiding Fiscaal Recht van voldoende niveau zijn, maar dat er wel ruimte voor verbetering is. Over de gehele linie komt het panel tot de slotsom

dat de opleidingen voldoen aan de kwaliteitseisen die aan een wetenschappelijke bacheloropleiding worden gesteld.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid* als 'voldoende'.

Het panel beoordeelt de *bacheloropleiding Fiscaal Recht* als 'voldoende'.

B. REPORT ON THE BACHELOR'S PROGRAMME EUROPEAN LAW SCHOOL OF MAASTRICHT UNIVERSITY

This report takes the NVAO's Assessment Framework for Limited Programme Assessments as a starting point (19 December 2014).

ADMINISTRATIVE DATA REGARDING THE PROGRAMME

Bachelor's programme European Law School

Name of the programme:	European Law School
CROHO number:	50017
Level of the programme:	bachelor's
Orientation of the programme:	academic
Number of credits:	180 EC
Specializations or tracks:	-
Location(s):	Maastricht
Mode(s) of study:	full time
Language of instruction:	English
Expiration of accreditation:	03/07/2019

The visit of the Law assessment panel to the Faculty of Law of Maastricht University took place on 27-29 November 2017.

ADMINISTRATIVE DATA REGARDING THE INSTITUTION

Name of the institution:	Maastricht University
Status of the institution:	publicly funded institution
Result institutional quality assurance assessment:	positive

COMPOSITION OF THE ASSESSMENT PANEL

The NVAO approved the composition of the panel on 7 August 2017. The panel that assessed the bachelor's programme European Law School consisted of:

- Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn, emeritus professor of Transnational Aspects of Corporate Law at Utrecht University [chair];
- Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt, professor of International and Comparative Criminal Law at Leeds University (United Kingdom) [vice-chair];
- Prof. dr. R.A. (Ramses) Wessel, professor of International and European Law and Governance at the University of Twente;
- Prof. mr. dr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt, professor of Constitutional and Administrative Law at the University of Amsterdam;
- Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel, emeritus professor in Legal History at Erasmus University Rotterdam;
- Em. prof. mr. drs. H.P.A.M. (Henk) van Arendonk, emeritus professor in Tax Law at Erasmus University Rotterdam;
- Prof. dr. Y. (Yves) Jorens, professor in Social Security Law and Social Criminal Law at the University of Ghent (Belgium);
- D.H. (Danielle) Arnold LLB, master's student Legal Research at Utrecht University.

The panel was supported by drs. Renate Prenen, who acted as secretary.

Appendix 1 contains the curricula vitae of the panel members.

WORKING METHOD OF THE ASSESSMENT PANEL

The Law assessment

The bachelor's programme European Law School at the Faculty of Law of Maastricht University was assessed as part of the Law cluster assessment. Between October of 2017 and March of 2018, three panels assessed a total of 92 programmes at eleven universities. Upon consultation with the NVAO, it was decided that for the assessment within the umbrella group Domain of Law, three subclusters (henceforth: clusters) of institutions would be created:

Cluster I	University of Amsterdam, Vrije Universiteit Amsterdam, Erasmus University Rotterdam, Nyenrode Business Universiteit;
Cluster II	Leiden University, Tilburg University, Utrecht University;
Cluster III	Maastricht University, Open University, Radboud University Nijmegen, University of Groningen.

Each cluster was assessed by a separate panel. The panels consisted of the following members:

Cluster I

- Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker (chair)
- Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'eert (vice-chair)
- Em. prof. dr. mr. T.A. (Theo) de Roos
- Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers
- Prof. dr. mr. A.L.B (Aurelia) Colombi Ciacchi
- Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad LLM
- Prof. dr. mr. G.E. (Gerrit) van Maanen
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. mr. dr. P. (Peggy) Valcke
- Prof. dr. L.J. (Larissa) van den Herik

Cluster II

- Em. prof. dr. R. (Roel) Fernhout (chair)
- Prof. dr. J. (Jan) Struiksma (vice-chair)
- Em. prof. dr. G.P.M.F. (Gerard) Mols
- Prof. dr. B.E. (Barbara) Reinhartz
- Prof. dr. M.G. (Michael) Faure
- Prof. dr. R.G. (Rainer) Prokisch
- Prof. dr. A.A.H. (Aukje) van Hoek
- Prof. dr. M.B.M. (Marco) Loos
- Prof. dr. J.B. (Hanneke) Spath
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. dr. A.A. (Antoon) Quaadvlieg

Cluster III

- Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn (chair)
- Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt (vice-chair)
- Prof. dr. R.A. (Ramses) Wessel
- Prof. mr. dr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt
- Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel
- Em. prof. mr. drs. H.P.A.M. (Henk) van Arendonk
- Dr. D. (Dominique) Sluijsmans

- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. M. (Manuel) Desantes Real
- Prof. mr. A.A. (Antoon) Quaedvlieg
- Prof. dr. Y. (Yves) Jorens
- Dr. mr. S.A. (Sonja) Kruisinga
- Prof. mr. H.N. (Harriët) Schelhaas

A subpanel was composed for every site visit in a cluster, based on expertise, availability and independence of the panel members. The panel assessing the Faculty of Law of Maastricht University consisted of the following members:

- Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn (chair)
- Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt (vice-chair)
- Prof. dr. R.A. (Ramses) Wessel
- Prof. mr. dr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt
- Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel
- Em. prof. mr. drs. H.P.A.M. (Henk) van Arendonk
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. M. (Manuel) Desantes Real (referent)
- Prof. dr. Y. (Yves) Jorens

Coordination and secretaries

Dr. Fiona Schouten acted as executive coordinator of the Law assessment, drs. Linda te Marvelde as supervisor and Marcella van Schie MA as project assistant. Drs. José van Zwieten (University of Amsterdam, Vrije Universiteit Amsterdam) and dr. Marianne van der Weiden (Erasmus University Rotterdam, Nyenrode Business Universiteit) acted as secretaries in cluster I; Adrienne Wieldraaijer-Huijzer MA (Leiden University) and dr. Floor Meijer (Tilburg University, Utrecht University) in cluster II; and drs. Renate Prenen (Maastricht University, Open University, Radboud University Nijmegen, University of Groningen) in cluster III. Due to parallel sessions in the site visit schedules, Fiona Schouten acted as additional secretary during the visits to Erasmus University Rotterdam, the University of Amsterdam, Maastricht University and Radboud University Nijmegen. She also acted as additional secretary during the visit to the University of Groningen due to planned name changes of various programmes.

Consistency and calibration

In order to assure the assessments took place consistently within and between clusters, various measures were taken:

1. The QANU coordinator was present at the start of all site visits as well as at the panel discussion leading to the preliminary findings at every site visit;
2. The coordinator was present at the first site visit of every cluster;
3. Calibration meetings took place on 8 December 2017 and 6 April 2018. During these meetings, the panel chairs, vice chairs, student members and QANU coordinator discussed the working method and the assessments;
4. The chairs attended at least one site visit outside their own cluster as a spectator;
5. The student members of the panels rotated: they took part in at least one site visit per cluster;
6. Prior to the site visits, on 29 August 2017, coordinator and secretaries held a meeting to discuss their working method.

Preparation

On 23 March 2017, the panel chairs were briefed by QANU on the working method, assessment frameworks and planning of the Law assessment. They also discussed mutual coordination and communication. This led to a shared directive on the selection of theses and to a description of the nature and number of courses to be selected as study material during each site visit.

A preparatory meeting was organised on 19 June 2017 for the members of the three panels. During this meeting, the panel members received instruction on the assessment frameworks and the planning of the site visits. They reflected upon the content and use of the domain-specific framework of reference (see appendix 2).

In preparing the site visit to Maastricht University, the coordinator and the panel chair made a selection of theses of the programmes under assessment. These were chosen from a list of graduates between 01/06/2015 and 31/05/2017. The selection followed the NVAO guideline for the assessment of theses and took the range of thesis subjects, tracks, supervisors and grades into account. The panel studied the selected theses and the assessment forms.

In consultation with the contact persons from the Faculty of Law, the coordinator drafted a programme for the site visit (see appendix 5). The Faculty of Law selected representative discussion partners for the interviews. The panel and coordinator agreed with this selection.

Upon receiving the critical reflections, the coordinator checked their quality and content before sending them to the panel. The panel members studied the documents and formulated questions and preliminary findings. These were collected by the secretary, who arranged them according to subject matter.

Site visit

The site visit to Maastricht University took place from 27-29 November 2017. During the visit, the panel studied documents provided by the contact person of Maastricht University (cf. appendix 6). The panel interviewed programme management, students, staff members, alumni and representatives of the programme committee and the board of examiners. The panel also offered staff members and students the opportunity to speak to the panel confidentially upon prior request. No requests were received for this consultation hour.

At the end of the site visit, the panel held an internal meeting to formulate its preliminary findings. The panel chair concluded the site visit with a public presentation of the panel's findings.

Report

After the site visit, the secretary produced a draft version of the report based on the panel's findings. The coordinator sent this to the panel members. After their commentary was processed, the coordinator sent the report to the Maastricht University to check for factual errors. The response of the university was discussed with the panel chair; changes to the report were made based on his request. The report was then finalised and sent to the Faculty of Law and Maastricht University.

Definition of judgements standards

In accordance with the NVAO's Assessment framework for limited programme assessments, the panel used the following definitions for the assessment of both the standards and the programme as a whole.

Generic quality

The quality that, from an international point of view, can reasonably be expected from a higher education bachelor's or master's programme.

Unsatisfactory

The programme does not meet the current generic quality standards and shows serious shortcomings in several areas.

Satisfactory

The programme meets the current generic quality standards and shows an acceptable level across its entire spectrum.

Good

The programme systematically surpasses the current generic quality standard.

Excellent

The programme systematically well surpasses the current generic quality standard and is regarded as an international example.

SUMMARY JUDGEMENT

Bachelor's programme European Law School

Intended learning outcomes

According to the panel, the profile of the bachelor's programme European Law School (ELS) is ambitious and distinctive. The programme seeks to transcend boundaries by providing students with a broad and deep understanding of the complex and multi-layered system of European law. Moreover, the programme stands out for its truly international classroom and clear vision on and attention to the national and international labour markets and country-specific professional qualifications requirements. The programme's intended learning outcomes match its bachelor's level and orientation and clearly reflect ELS's distinct and ambitious profile and approach.

Teaching-learning environment

The panel considers the curriculum of ELS to be well designed. It is positive about the content and setup of the mandatory part of the programme. It strikes a good balance between academic knowledge of and insights into the content of the law on the one hand and academic and professional skills on the other. The panel highly appreciates the skills trajectory, in which students train and get feedback on their research, academic and professional skills. Moreover, it is pleased to observe that the courses and reading materials contain a comparative component. It considers the elective part of the curriculum to be very valuable to students. It gives them the opportunity to tailor the programme to their needs and to optimally prepare them for their future master's programmes and careers. The information provided to students concerning their options could be improved. This also applies to information provision concerning the honours programme and other extracurricular activities, which are currently offered in a fragmentary manner. The panel recommends looking into improving their coherence.

The panel appreciates the problem-based learning approach. It identified some very positive elements, such as the strong involvement of students and staff and the stimulation of active and collaborative learning. It finds the involvement of all teaching staff members as tutors, including professors, to be a national best practice. In light of the changing requirements of legal professionals, the panel considers the sustainability and adaptability of the problem-based educational model to be an area of concern for the management of both the faculty and the programme. The panel is pleased to see that ELS is a breeding ground for new ideas and innovative ways of teaching.

Students are taught by good teaching staff with a solid education and research background in the field of comparative and European Law. The panel appreciates the fact that a lot of attention is paid to the didactical expertise of the staff. One point of concern is the high workload of the staff members. The students experience the programme as challenging, but feasible. The panel did notice that the number of contact hours is rather low; they usually apply the method of problem-based learning. and that as a result of the elective third year, the first half of the degree programme is heavy in content. However, the programme management is aware of this and various measures have been taken to reduce the workload. Students praised the good atmosphere as well as the support and feedback they receive from staff members and fellow students. ELS students clearly benefit from a stimulating and international learning environment. The panel considers the international learning community to be an important asset of ELS, especially in light of its scale in terms of student numbers.

Assessment

The panel concludes that the programme has an adequate assessment system, which matches its level and content. The forms of testing used are suitable for the content and design of the programme. The panel found a strong emphasis on written final exams, although students prepare a range of formative and/or summative assignments during the blocks, such as papers, posters and presentations. It advises exploring whether the intermediate assignments could form a greater part of the summative assessment. This would lead to a greater variety in the summative assessment as

well as a better spread and/or reduction of the teaching load. In light of the educational approach, the panel recommends investigating whether some blocks could be assessed through intermediate summative tests only, leaving out the final exam. In light of the educational approach, the panel recommends investigating whether some blocks could be assessed through intermediate summative tests only, leaving out the final exam.

The evaluation of the bachelor's essay takes place in an adequate manner. Both the first and the second assessor provide a qualitative assessment of the essay, and the first assessor decides on a mark based on this input. The assessment forms used by the first and second assessors could be more transparent and clearer, especially concerning the evaluation scales and room for clarification. The panel also advises adding a justification of the research methods as a separate evaluation criterion. The quality control of the testing and examinations is adequate. The panel approves the functioning of the Board of Examiners: it clearly contributes to the quality assurance and control of the testing and evaluation within the programme. The panel did note that the Board's activities are strongly focused on the testing and evaluation of individual courses and final projects. In order to ensure that the learning outcomes are achieved, it advises monitoring the quality of the testing at the curriculum level.

Achieved learning outcomes

The panel concludes that the overall quality of the bachelor's theses is satisfactory to good and in some cases surpassed the expected academic bachelor's level. The panel is satisfied with the level of the students and alumni. In general, they are successful in their studies or further careers.

The panel assesses the standards from the *Assessment framework for limited programme assessments* in the following way:

Bachelor's programme European Law School

Standard 1: Intended learning outcomes	good
Standard 2: Teaching-learning environment	satisfactory
Standard 3: Assessment	satisfactory
Standard 4: Achieved learning outcomes	satisfactory
General conclusion	satisfactory

The chair and the secretary of the panel hereby declare that all panel members have studied this report and that they agree with the judgements laid down in the report. They confirm that the assessment has been conducted in accordance with the demands relating to independence.

Date: 02/07/2018

Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteijn

Drs. R.L. (Renate) Prenen

DESCRIPTION OF THE STANDARDS FROM THE ASSESSMENT FRAMEWORK FOR LIMITED PROGRAMME ASSESSMENTS

The Faculty of Law of Maastricht University offers three bachelor's programmes, eight master's programmes and two advanced master's programmes. Each degree programme has a programme coordinator, who is responsible for its cohesion and feasibility. The programme coordinators report to a director of studies, who bears responsibility for the educational quality of all bachelor's and master's programmes and heads the Educational Development and Information Technology (EDIT) staff department. The academic staff of the faculty is organised in six departments: Private Law, Public Law, Criminal Law and Criminology, Tax Law, International and European Law and Foundations and Methods of Law. The department chairs, the director of studies and the director of the METRO research institute comprise the management team, which meets with the Faculty Board and the faculty director on a regular basis. There are three Programme Committees for the regular degree programmes: the Tax Law Programme Committee for both the English and Dutch-taught fiscal degree programmes; the Dutch Law Programme Committee for the remaining Degree programmes taught in Dutch; and the European Law School Programme Committee for all other programmes offered in English. In principle, these Programme Committees meet jointly. There is a single Board of Examiners serving all regular degree programmes. The advanced master's programmes have their own Programme Committee and Board of Examiners.

Standard 1: Intended learning outcomes

The intended learning outcomes of the programme have been concretised with regard to content, level and orientation; they meet international requirements.

Explanation:

As for level and orientation (bachelor's or master's; professional or academic), the intended learning outcomes fit into the Dutch qualifications framework. In addition, they tie in with the international perspective of the requirements currently set by the professional field and the discipline with regard to the contents of the programme. Insofar as is applicable, the intended learning outcomes are in accordance with relevant legislation and regulations.

Findings

The European Law School (ELS) is a three-year bachelor's programme (180 EC) leading to an LLB degree in European and Comparative Law. The main aim of the programme is to teach students knowledge of the law as well as the skills that will allow them to successfully continue their studies in a relevant master's programme or, when desired, to enter the labour market in a profession that requires a bachelor's level education.

According to the critical reflection, ELS stands out for its strong focus on comparative law from the beginning of the programme. This focus fits a faculty-wide emphasis on comparative, European and international legal research. During the ELS programme, students learn about European Union law and the basics of the legal systems of the Netherlands, France, and Germany, as well as English, Welsh and occasionally Scots law. From the outset, students are trained in a comparative approach. The panel agrees that this can be considered a distinguishing feature of the programme. The Maastricht ELS programme seeks to transcend boundaries by providing students with a broad and deep understanding of the complex and multi-layered system of European law. According to the panel, this profile and setup make the programme ambitious.

The critical reflection also states that ELS distinguishes itself through its international student community. Over the last decade, ELS has managed to attract a large number of students from over 40 different countries and 60 nationalities. As a result, the programme boasts a truly international classroom, which is one of the focal points of Maastricht University. During the site visit, the panel

ascertained that as a result, ELS manages to create a vibrant community of students who are very motivated, involved and active (see also standard 2).

From its conversations with the programme management, teaching staff, students and alumni, the panel learned that the profile of ELS is further determined by its clear vision on and attention to the employability of students and their national and international career opportunities after graduation (see also standard 2). As a comparative law programme, ELS does not automatically offer access to professional qualifications, either in the Netherlands (the *civiel effect*) or abroad. However, the programme is actively looking for ways to allow its students easy access to these qualifications. Dutch students can earn them by following a minor in Dutch Law. A Master of Laws degree (LLM) is needed to complete these qualifications. With respect to students from abroad, the faculty is very active in advising students who wish to pursue professional qualifications elsewhere. There are currently a number of initiatives in place to accommodate students' needs in this respect, such as a double degree programme with the University of Madrid to tailor to Spanish students. Preliminary talks are being held with law faculties in other European countries as well. The panel highly appreciates these initiatives and encourages expanding them.

The programme formulated a set of learning outcomes (cf. appendix 3B) which reflect the Dublin descriptors for bachelor's programmes. This is demonstrated clearly in the critical reflection, which includes an elaboration of the connection between the outcomes and the descriptors. The intended learning outcomes also reflect the key characteristics of academic law programmes as listed in the subject-specific reference framework (cf. appendix 2). The panel is satisfied with the content, level and orientation of the intended learning outcomes. The outcomes are thoroughly articulated, well balanced and in line with the programme's profile. The panel particularly appreciates the addition of learning outcome B.xi, which focuses on intercultural skills that enable students to work in an international environment. This learning outcome reflects the international classroom as a distinctive feature of the programme.

Considerations

According to the panel, the profile of the bachelor's programme ELS is ambitious and distinctive. The programme seeks to transcend boundaries by providing students with a broad and deep understanding of the complex and multi-layered system of European law. Moreover, the programme stands out for its truly international classroom and clear vision on and attention to the national and international labour markets and country-specific professional qualifications requirements. The programme's intended learning outcomes match its bachelor's level and orientation and clearly reflect ELS's distinct and ambitious profile and approach.

Conclusion

Bachelor's programme European Law School: the panel assesses Standard 1 as 'good'.

Standard 2: Teaching-learning environment

The curriculum, staff and programme-specific services and facilities enable the incoming students to achieve the intended learning outcomes.

Explanation:

The contents and structure of the curriculum enable the students admitted to achieve the intended learning outcomes. The quality of the staff and of the programme-specific services and facilities is essential to that end. Curriculum, staff, services and facilities constitute a coherent teaching-learning environment for the students.

Findings*Curriculum content and design*

ELS is a three-year bachelor's programme (180 EC). It has an annual influx of approximately 300-350 students. ELS comprises a mandatory part of 120 credits and an elective part of 60 credits. The mandatory part consists of different courses and a skills programme. The skills training covers three 4 EC courses (Legal Reasoning and Research, Introduction to Comparative Law, and Academic Writing) and a moot court training (also 4 EC). After this mandatory part, in which ELS students are expected to obtain the programme's intended learning outcomes, students follow electives. The Faculty offers a 'default' elective programme from which the students may deviate following a set of predefined criteria. Some ELS students opt for the above-mentioned minor in Dutch Law, others replace one or more courses with an internship. In addition, Maastricht University offers specially designed minor programmes (up to 24 credits for law students) that can be chosen to fill part of the ELS' elective space. Students may also enter an exchange programme and follow courses at a different faculty abroad. Students finish their programme with a bachelor's essay. A schematic overview of the curriculum can be found in appendix 4.

Until September 2016, the European Law School also contained a Dutch-language track, known as the ELS regular track (ELSr). In the ELSr, students followed the regular Dutch law programme for the first two-and-a-quarter years. In the second and third year, students took courses that prepared them for a specialisation in European and comparative law. At the start of the academic year 2015/2016, the ELSr track of the European Law School Bachelor programme was discontinued due to a decrease in interest. Students who registered for the ELSr track were offered the opportunity to complete it, but new students were no longer admitted. The panel considers this change to have been beneficial for the ELS programme, which has now become more coherent and trains all students in a comparative approach from the very start.

The panel studied the curriculum of ELS in the critical reflection. It looked at the study guide and course materials of three core courses (cf. appendix 6). It also discussed the curriculum with the programme management, teaching staff and students. Based on this input, it ascertained that the curriculum is in line with the profile and intended learning outcomes of the bachelor's programme. It is positive about the content and setup of the mandatory courses. They contain a balanced combination of academic knowledge of and insights into the content of the law on the one hand and academic and professional skills on the other. Students are encouraged to develop an academic attitude. They learn in the various courses to collect, assess and apply relevant facts, legislation, jurisprudence and literature in order to solve complex issues in the field of European Law. The staff is specialised in comparative, European and international legal research. They address scientific developments in the required reading and in lectures. This ensures that the students are familiar with the most up-to-date research. The link with the professional field is enhanced through the use of real-life or practice-oriented cases. Moreover, several staff members have considerable practical experience and add examples for a more in-depth application of knowledge during lectures.

The panel particularly appreciates the amount of attention paid to skills training. In the dedicated skills training programme, students receive ample opportunity to train and get feedback on their research, academic and professional skills. This is beneficial to their employment prospects. The

panel is also enthusiastic about the setup of the other mandatory courses. The course materials are adequate and up-to-date. The panel is pleased to note that these courses clearly reflect the comparative approach. As the students explained, the reading materials and assignments in all courses contain a comparative component.

The panel ascertained that the mandatory programme is coherent. It appreciates that the order of the courses is deliberately structured, as some areas of the law lend themselves better to introductory-level courses than other, more technical subjects. The coherence of the elective part of the programme depends on the students' individual choices. To guarantee that students design their elective part in a sufficiently logical and structured manner, the faculty uses a set of predefined criteria and control mechanisms. For instance, students applying for an internship must submit this to the Faculty's internship office, which ascertains whether it meets the criteria established for this purpose, which include legal content of the work, depth, etc. For the group of students who will enter an exchange programme, there is a checking process in which the student must ask permission in advance to follow courses. The interviewed students appreciated the ample opportunities and support they get in tailoring their programmes to their needs and in optimally preparing for their future master's programmes and careers. One area of concern is the provision of information about the various possibilities. According to the students, this could be more transparent. In particular, the information concerning the rules, procedures and guidance of the internships could be improved.

Extracurricular options

There are various extracurricular options for students. All bachelor's students may sign up to take part in competitions (national and international) and moot courts. Furthermore, students may be selected for the extracurricular University Maastricht Law College (UMLC), a bachelor's honours programme of 36 credits. This programme runs in parallel with the regular bachelor's programmes. Students can participate in the Marble project (18 EC). In this project, bachelor's degree students work in small groups on a research project culminating in a final paper. A maximum of 12 EC is awarded within the regular bachelor's programme. Students can replace their bachelor's essay or two electives with this project. The panel highly appreciates these various, largely extracurricular options. However, it also noted that these initiatives are currently a bit fragmented, and students are not always well informed about them. It advises paying attention to the coherence of the extracurricular possibilities as well as the information provision towards students.

Teaching concept and methods

As described in the critical reflection, the faculty's education and teaching departs from the principles of problem-based learning (pbl). This means that students are asked to resolve legal issues and real-world case studies to actively acquire knowledge. In tutorials (small groups under the supervision of the tutor), students learn to work together to analyse these issues and case studies, while making optimal use of existing knowledge. Learning objectives – formulated either during the tutorial or beforehand – form the guiding principle for individual study. Tutorials play a central role in teaching and education within the faculty. They are limited to a maximum of 14 students in the first year of the bachelor's programmes. In subsequent years and in the master's programmes, they may consist of no more than 19 students.

During the site visit, the panel discussed the use of PBL with the management, the teachers, the students and the alumni of the various programmes, including the bachelor's programme ELS. It identified some very positive elements of the problem-based approach, such as the close involvement of students and staff, and the stimulation of contextual, collaborative and constructive learning. The tutorials are very useful in providing structure within the independent study efforts of students. Moreover, they offer the students the possibility of sharing thoughts and ideas with fellow students about what they are learning and to receive personal attention from the experts on the given subject, i.e. the tutors. The panel highly appreciates the fact that all staff members, including professors, are involved as tutors. It considers this a national best practice. However, the panel also observed that pbl is exerting pressure on faculty capacity in terms of manpower and resources (see also teaching

staff). The large annual influx of students, combined with the small-scale and intensive teaching methods, places a heavy burden on the available teaching staff.

The panel remarked that the pbl model is sometimes applied less strictly. Students pointed out that some courses use other teaching forms, such as the more traditional lectures. As a result, they mentioned that in some courses, the pbl model is no longer recognisable. The teachers as well as the management confirmed this in their interview with the panel. According to the management, it is faculty policy to allow the concrete application of pbl to vary within and between programmes, depending on the learning objectives and content of the curriculum. The panel understands this consideration, especially in light of the necessary transfer of knowledge that is part and parcel of a bachelor's programme in law.

The management emphasized in conversation with the panel that the principles of pbl are still valid. However, the educational concept must also evolve over time in order to prevent it from impeding innovations. In the future, the legal professions will require other knowledge and different skills; this must have an impact on the design and organization of the educational process. The panel agrees and appreciates the attention paid to the sustainability of the problem-based educational model. It is pleased to observe that ELS functions as a breeding ground for new ideas and innovative ways of teaching. For example, videos are used in various courses to instruct students, varying from knowledge clips to whiteboard animation explaining or summarizing content. In two courses, teachers have experimented with the use of wearable technology (Google Glass, Apple Watch) to coach students during a presentation and provide them with additional information. The panel is also enthusiastic about the university-wide Marble project, in which bachelor's degree students work together on a research project (see also facilities). According to the panel, this link between problem-based and project-based learning can be considered a good practice.

Feasibility

Based on the information in the critical reflection and on its interviews with students, alumni and staff, the panel established that the programme is feasible within the nominal study time. The panel did notice that the number of contact hours is rather low, with 10 hours per week in the first and 8 in the second and third year. Contact hours usually apply the method of problem-based learning. At the same time, as a result of the elective third year of the programme, the first half of the degree programme is heavy in content. Hence, the study load is substantive at times. The ELS staff is fully aware of this and tries to avoid peak moments for students, for instance by spreading the study load as much as possible. The perceived study load is covered in course evaluations and action is taken when problems are identified. According to the panel, the success rates are quite positive. On average, around 80% of the students graduates within four years. Various measures contribute positively to these success rates, such as the matching procedure for incoming students and the binding study advice in the first year.

The interviewed students considered the programme to be intensive, but doable. They experience no obstacles over the course of the programme and emphasised the large amount of guidance and support they received from the tutors. Students can turn to the study advisors for study-related and other concerns. A mentoring system is in place for ELS students with disappointing study results. Students were also positive about the thesis trajectory and guidance received from the thesis supervisors. Due to the strict procedures and deadlines as well as the valuable feedback provided by their supervisors, students are able to complete their essay on time or with minimal delay.

ELS has a very international student population. At present, over 90% of the students comes from outside the Netherlands. In general, these students are very dedicated, active and involved. They spend a lot of their time at the faculty and often pursue extracurricular activities. During the site visit, the panel observed with pleasure that students and teachers form an inspiring, lively and sociable community. According to the panel, this is an important asset of the programme, especially in light of the number of ELS students (between 200 and 300 at the start of the programme). In this

positive and stimulating educational climate, students feel at home quickly and are challenged to do their utmost to attain good study results.

Teaching staff

The panel studied the composition of the teaching staff as presented in the critical reflection. During the visit, it also discussed the quality and quantity of the staff with the management, teachers and students. It concluded that the quality of ELS staff is high. It consists of a team of highly trained lecturers with an international profile to match the student population. They stand out for their experience in teaching comparative and European law courses in English. The staff members usually hold a PhD degree (professor, associate professor, assistant professor or senior lecturer) or are working towards one. Such specialisation remains necessary due to the comparative nature of the courses offered. The panel appreciates the fact that a lot of attention is paid to the didactical expertise of the staff. The faculty offers training in teaching in the form of the University Teaching Qualification programme, as well as specific courses for staff members. At the beginning of 2017, 83% of the teaching staff had obtained the Teaching Qualification.

Students pointed out to the panel that staff quality is an important asset of the programme. They were unanimous in their enthusiasm about many of the lecturers. They confirmed the panel's impression that ELS's teaching staff can be considered good. They explicitly mentioned the outstanding English proficiency of the staff as well as their accessibility and involvement.

From the various interviews with staff and management the panel deduced that work pressure is felt to be high. In the opinion of the panel, this is not unusual within the Law cluster. At the same time, it learned that part of the pressure appears to be related to the problem-based approach, in which all staff members are involved as tutors. Students and staff are in frequent and intensive contact, not only during but also outside scheduled contact hours. Staff members consider marking exams to be a major contributive factor to their considerable work pressure, in part because students request, and often receive, a quick turnaround and individual feedback. Furthermore, the panel sees a connection with the fragmentation of tasks. The faculty's guideline concerning deployment of staff prescribes that 65% of their time is dedicated to education and 35% to research. Many staff members teach in multiple periods and struggle to meet both their educational and research obligations.

The management emphasized that the staff's workload has its full attention. It attempts to alleviate this pressure through measures such as the streamlining of programmes, smarter assessment methods, the temporary deployment of additional lecturers, and more effective matching and admission procedures. Currently, a pilot project on digital assessment is being run. Many exams involve answers written by hand. Marking work by students with poor handwriting takes a great deal of time. Digitalisation is expected to offer some relief in this area. The panel considers this a good idea. Furthermore, it suggests elaborating possibilities to include more intermediate assignments in the summative assessment (see standard 3). In this way, the efforts of students and staff during the blocks are made part of the assessment of a course, which means less emphasis is being put on the final exams. This could reduce, or lead to a better distribution of, the workload.

Considerations

The panel considers the curriculum of ELS to be well designed. It is positive about the content and setup of the mandatory part of the programme. It strikes a good balance between academic knowledge of and insights into the content of the law on the one hand and academic and professional skills on the other. The panel highly appreciates the skills trajectory, in which students train and get feedback on their research, academic and professional skills. Moreover, it is pleased to observe that the courses and reading materials contain a comparative component. It considers the elective part of the curriculum to be very valuable to students. It gives them the opportunity to tailor the programme to their needs and to optimally prepare them for their future master's programmes and careers. The information provided to students concerning their options could be improved. This also applies to information provision concerning the honours programme and other extracurricular

activities, which are currently offered in a fragmentary manner. The panel recommends looking into improving their coherence.

The panel appreciates the problem-based learning approach. It identified some very positive elements, such as the strong involvement of students and staff and the stimulation of active and collaborative learning. It finds the involvement of all teaching staff members as tutors, including professors, to be a national best practice. In light of the changing requirements of legal professionals, the panel considers the sustainability and adaptability of the problem-based educational model to be an area of concern for the management of both the faculty and the programme. The panel is pleased to see that ELS is a breeding ground for new ideas and innovative ways of teaching.

Students are taught by good teaching staff with a solid education and research background in the field of comparative and European Law. The panel appreciates the fact that a lot of attention is paid to the didactical expertise of the staff. One point of concern is the high workload of the staff members. The students experience the programme as challenging, but feasible. The panel did notice that the number of contact hours is rather low; they usually apply the method of problem-based learning. As a result of the elective third year, the first half of the degree programme is heavy in content. However, the programme management is aware of this and various measures have been taken to reduce the workload. Students praised the good atmosphere as well as the support and feedback they receive from staff members and fellow students. ELS students clearly benefit from a stimulating and international learning environment. The panel considers the international learning community to be an important asset of ELS, especially in light of its scale in terms of student numbers.

Conclusion

Bachelor's programme European Law School: the panel assesses Standard 2 as 'satisfactory'.

Standard 3: Assessment

The programme has an adequate assessment system in place.

Explanation:

The tests and assessments are valid, reliable and transparent to the students. The programme's examining board safeguards the quality of the interim and final tests administered.

Findings

Assessment system

The faculty's assessment policy document is based on the UM assessment policy framework. The document outlines: the faculty's vision on assessment; policy, guidelines and procedures related to the design of assessment programmes; assessment regulations at the programme level; the assessment of graduation assignments; quality assurance; and staff development. The assessment system of ELS is in line with the faculty's assessment policy. As described in the critical reflection, ELS is characterized by an academic rather than a technical legal approach. While positive law (of any legal system) is taught in the programme, its comparative nature leads to a more abstract approach. Students are therefore mostly examined by essay questions, papers and presentations. Courses are generally concluded with a written exam with essay questions and/or a paper. Some courses require students to participate in the tutorials (seminars) through a presentation or other assignment. Other courses require students to prepare a written assignment that will serve as the basis for part of the examination.

During the site visit, the panel examined assessment documents from different courses and spoke with students, teachers and representatives of the Board of Examiners about the assessment system. Based on these conversations and the materials studied, the panel ascertained that the assessment methods are in line with the learning outcomes, content and didactical design of the courses. It also concluded that the assessment system matches the programme's scientific level and content. The

panel found a strong emphasis on written final exams, although students prepare a range of formative and/or summative assignments during the blocks, such as papers, posters and presentations. It advises exploring whether the intermediate assignments could form a greater part of the summative assessment. This would lead to a greater variety in the summative assessment as well as a better spread and/or reduction of the teaching load. In light of the educational approach, the panel recommends investigating whether some blocks could be assessed through intermediate summative tests only, leaving out the final exam.

The panel appreciates the considerable amount of attention paid to the quality of assessment by the staff of ELS. Multiple staff members are involved in the design of a test. In order to guarantee validity, exams are evaluated by a reviewer before being administered to students. The reviewer is an expert on the subject in question and was not involved in creating the test. Changes in the chosen assessment method must always be approved by the Board of Examiners. ELS students explained that they are generally well informed about the tests and criteria. The assessment method is described in the course book, along with further specifications concerning the types of questions, the possibility of obtaining an exemption or bonus points, etc. Students are also satisfied with the feedback they receive with respect to their results and performance.

Students finish their bachelor's programme with a bachelor's essay (12 EC, or 8 EC in combination with the *minor Nederlands Recht*). They choose a subject from a list or can come up with a topic themselves. There are always two assessors involved. The essays are assessed on content (structure, originality, legal relevance and degree of depth, complete and correct acknowledgement of sources), form and language/writing skills. The degree to which the student demonstrates the ability to conduct research independently and proactively is also taken into account in determining a final mark. In order to arrive at an assessment that is as transparent and objective as possible, an assessment form has been developed. There are separate forms for the first and second assessors. Should the first and second assessors come to different conclusions, they discuss the matter among themselves. In the event of an unresolved substantial difference, a third corrector is called in. A third assessor is always consulted if the proposed mark is higher than a nine.

The panel ascertained that the procedures and criteria are sufficiently clear and contribute to a thorough final assessment. Both the first and the second assessor provide a qualitative assessment of the essay, and the first assessor decides on a mark based on this input. Yet it feels the assessment forms could be clearer and more transparent. The use of different evaluation scales in the forms for the first and second assessor, letters versus numbers, is somewhat confusing. Besides, the forms offer relatively little room for additional comments and clarification, particularly that of the second assessor. The panel noted that justification of the research methods is not a separate assessment criterion. It advises adding this to the assessment form.

The Board of Examiners

There is one Board of Examiners for all standard bachelor's and master's programmes of the Faculty of Law. It has eight members, including an external member, and is advised by an assessment expert on a structural basis. The Board is responsible for the quality control of testing and examinations. The Board also appoints examiners, handles individual cases of fraud and individual requests from students, issues certificates, grants exemptions and takes care of the handling of appeals and/or complaints about exams.

During the site visit the panel talked to representatives of the Board of Examiners. It ascertained from those talks that the formal tasks and responsibilities of the Board are carried out adequately and that there are clear agreements and procedures. It also confirmed that the Board has undertaken various initiatives to ensure the quality of tests and final projects. The Board checks after every course whether the content and the level of the testing matched the content and objectives of the course, based on the test evaluations. It also looks at the test results for each course. If there are deviations in the evaluation results or test outcomes, a talk is arranged with the responsible course coordinator. Since the academic year 2014-2015, the Board of Examiners has started holding

proactive discussions annually, during which three to four groups of lecturers reflect on the testing in their course. This allows any problems to be detected early and addressed.

Regarding the quality control of the final projects, the Board of Examiners has started doing random sampling checks. As a pilot, a number of completed bachelor's essays were re-examined to check whether the level of the projects was adequate and the score appropriate. This proved to be the case. The Board now checks the evaluation of theses every year through random sampling. The panel is pleased that this structural check has been implemented per September 2017.

The panel greatly appreciates all the initiatives and considers the Board of Examiners a hard-working and proactive board that pays a lot of attention to its own professional development. It did notice, however, that the quality control mostly focuses on the testing of the individual blocks and the final projects. In order to ensure the realisation of the learning outcomes, the panel feels it is important that the Board of Examiners also monitor the quality of the testing at the curriculum level. This concerns ensuring that all of the learning outcomes of a programme can be tested and achieved with the current teaching and exam system. The panel recommends establishing a system for this quality control at the programme level in the near future.

Considerations

The panel concludes that the programme has an adequate assessment system, which matches its level and content. The forms of testing used are suitable for the content and design of the programme. The panel found a strong emphasis on written final exams, although students prepare a range of formative and/or summative assignments during the blocks, such as papers, posters and presentations. It advises exploring whether the intermediate assignments could form a greater part of the summative assessment. This would lead to a greater variety in the summative assessment as well as a better spread and/or reduction of the teaching load. In light of the educational approach, the panel recommends investigating whether some blocks could be assessed through intermediate summative tests only, leaving out the final exam.

The evaluation of the bachelor's essay takes place in an adequate manner. Both the first and the second assessor provide a qualitative assessment of the essay, and the first assessor decides on a mark based on this input. The assessment forms used by the first and second assessors could be more transparent and clearer, especially concerning the evaluation scales and room for clarification. The panel also advises adding a justification of the research methods as a separate evaluation criterion. The quality control of the testing and examinations is adequate. The panel approves the functioning of the Board of Examiners: it clearly contributes to the quality assurance and control of the testing and evaluation within the programme. The panel did note that the Board's activities are strongly focused on the testing and evaluation of individual courses and final projects. In order to ensure that the learning outcomes are achieved, it advises monitoring the quality of the testing at the curriculum level.

Conclusion

Bachelor's programme European Law School: the panel assesses Standard 3 as 'satisfactory'.

Standard 4: Achieved learning outcomes

The programme demonstrates that the intended learning outcomes are achieved.

Explanation:

The level achieved is demonstrated by interim and final tests, final projects and the performance of graduates in actual practice or in post-graduate programmes.

Findings

Prior to the site visit, the panel studied a selection of 15 ELS bachelor's theses and the accompanying assessment forms completed by the supervisors. In general, it agreed with the grades awarded by

the supervisors. The grading seemed fair and reflected the differences in the students' work. The panel concluded that in most cases the achieved level is satisfactory to good. Some essays, including a Marble essay, may be called good to outstanding. These essays contained an in-depth and well-executed analysis of their theme. The essays also stand out for their level of English and academic writing.

As stated in the critical reflection, most ELS students will enter a master's programme after graduation. This will most likely be a Master of Law programme (LLM). However, due to the broader nature of the ELS bachelor's programme, graduates also continue to master's programmes in political science, economics or international relations. During the site visit, the panel spoke with several ELS alumni. According to them, ELS is a good starting point for their further careers.

Considerations

The panel concludes that the overall quality of the bachelor's theses is satisfactory to good and in some cases surpassed the expected academic bachelor's level. The panel is satisfied with the level of the students and alumni. In general, they are successful in their studies or further careers.

Conclusion

Bachelor's programme European Law School: the panel assesses Standard 4 as 'satisfactory'.

GENERAL CONCLUSION

The panel ascertained that the profile of the bachelor's programme ELS, with its focus on a comparative approach, is ambitious and distinctive. Moreover, the programme stands out for its truly international classroom and clear vision on and attention to national and international career opportunities and professional qualifications requirements. The programme's intended learning outcomes match its bachelor's level and orientation and adequately reflect ELS's distinct profile. The panel appreciates that the outcomes include intercultural skills that enable graduates to work in an international environment. It considers the curriculum of ELS to be well designed. The comparative approach is clearly visible throughout the programme, and there is an adequate balance between an academic and professional orientation. It particularly appreciates the great attention paid to skills training. It also appreciates the problem-based learning approach, which clearly stimulates active and collaborative learning. In light of the changing requirements of legal professionals, the sustainability and adaptability of the problem-based educational model demand attention. The quality of the teaching staff is high, and the panel is positive about the attention paid to their didactical expertise. One area of concern is the high workload among the staff members, which is related to the intensive problem-based learning approach. The students experienced the programme as challenging but feasible. The panel did notice that the number of contact hours is rather low; they usually apply the method of problem-based learning. As a result of the elective third year, the first half of the degree programme is heavy in content. However, the programme management is aware of this and various measures have been taken to reduce the workload. Students were enthusiastic about the good atmosphere and the support and feedback they receive from staff members and fellow students. They clearly benefit from the stimulating and international learning environment that is one of ELS' assets. The programme has an adequate assessment system in place, and the panel is satisfied with the functioning of the Board of Examiners. It ascertained the quality of the bachelor's essays to be satisfactory to good. In some cases they exceeded the expected academic bachelor's level. All in all, the panel concluded that the overall quality of the programme is satisfactory.

Conclusion

The panel assesses the *bachelor's programme European Law School* as 'satisfactory'.

BIJLAGEN/APPENDICES

BIJLAGE 1A: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN

Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteijn (voorzitter) is emeritus hoogleraar in Transnationale aspecten van het ondernemingsrecht aan de Universiteit Utrecht. Hij studeerde Nederlands recht aan de Rijksuniversiteit Utrecht en kreeg na zijn afstuderen een aanstelling als universitair docent rechtsgeleerdheid bij de economische faculteit van de Universiteit van Amsterdam. Dat leidde geleidelijk tot een specialisatie op het terrein van het ondernemingsrecht in brede zin. Zijn proefschrift *Tegenstrijdig belang van bestuurders en commissarissen* verdedigde hij in 1989. Adriaan Dorresteijn was daarna achtereenvolgens hoofddocent Ondernemingsrecht aan de Universiteit Utrecht (1988-1991) en hoogleraar Privaatrecht aan de Open Universiteit (1991-2000). Daarna keerde hij terug bij de UU als decaan en hoogleraar (2000-2017). Tussen 1994 en 2000 was hij werkzaam in de rechtspraktijk als adviseur bij PricewaterhouseCoopers, en sinds 2008 bij AKD Advocaten, Notarissen & Belastingadviseurs.

Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt (vice-voorzitter) is hoogleraar International and Comparative Criminal Law en adjunct-directeur van het Centre for Criminal Justice Studies aan de University of Leeds (Groot-Brittannië). Ze behaalde haar PhD in 2003 aan Tilburg University, waarna ze werkzaam was aan de Universiteit Leiden (2003-2005) en de Universiteit Utrecht (2005-2007). Van 2007 tot 2016 werkte ze als hoogleraar Strafrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam, waar ze van 2011 tot 2015 ook de functie van decaan van de Rechtenfaculteit en van 2014 tot 2015 die van vice-rector vervulde. Ze heeft *visiting fellowships* vervuld in Cambridge, Oxford, Bologna, Sydney (University of New South Wales), Melbourne (Monash University) en bij het Internationaal Strafhof. Haar onderzoek richt zich onder meer op de beginselen van het strafrecht, rechtspluralisme, het Europees aanhoudingsbevel en terrorismebestrijding. Elies van Sliedregt is senior redacteur van het *Leiden Journal of International Law* (Cambridge University Press) en het *Journal of Conflict and Security Law* (Oxford University Press). Ze is lid van de Koninklijke Hollandse Maatschappij der Wetenschappen.

Em. prof. mr. drs. H.P.A.M. (Henk) van Arendonk is van 1977 tot aan zijn emeritaat in 2013 verbonden geweest aan Capgroep Fiscaal Recht van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij promoveerde in 1991 aan de Erasmus Universiteit. In 1992 werd hij benoemd tot hoogleraar Belastingrecht. Hij werd daarmee verantwoordelijk voor de opbouw van de nieuwe fiscaal-juridische opleiding aan deze faculteit. Hij was en is actief in diverse organisaties, adviesraden en commissies op het gebied van belastingrecht, onder meer als lid van de Commissie Oort (inzake vereenvoudiging van de loon- en inkomstenbelasting), lid van het dagelijks bestuur van de Vereniging voor Belastingwetenschap, voorzitter van de Stichting Europese Fiscale Studies EUR, hoofdredacteur van het *Maandblad Belasting Beschouwingen* en voorzitter van het editorial board van de *EC Tax Review*. Verder treedt hij op als voorzitter van de Klankbordgroep Bijzondere Curator Nederland c.q. voorzitter van het Stichtingsbestuur BCN en als voorzitter van de Stichting Forensische Mediation. Daarnaast is hij werkzaam als scheidingsbemiddelaar.

D.H. (Daniëlle) Arnold LLB (studentlid) heeft het Utrecht Law College van de Universiteit Utrecht afgerond en volgt op dit moment de tweejarige Legal Research Master aan diezelfde universiteit. Vanuit deze juridische onderzoeksmaster zet zij momenteel haar juridische kennis en onderzoeksvaardigheden in ten behoeve van verschillende onderzoeksprojecten. Haar onderzoeksprofiel betreft het Nederlands bestuursrecht, Europees recht en de raakvlakken tussen beide rechtsgebieden. Van 2012 tot 2015 was ze redacteur van het juridisch verenigingsblad *OpRecht*, en in 2014 en 2015 was ze voorzitter van de internationale studievereniging SIB-Utrecht.

Prof. M. (Manuel) Desantes Real is hoogleraar Rechtsgeleerdheid aan de universiteit van Alicante (Spanje) sinds 1993. Hij is adviseur van ELZABURU sinds 2010 en vicevoorzitter van de Spanish Jury of Design vanaf 2011. Eerder was hij vicevoorzitter en interim-voorzitter van de universiteit van Alicante (1996-1998). He was als lid van de juridische dienst van de Europese Commissie, verantwoordelijk voor intellectuele eigendom en elektronisch handelsrecht (1998-2001). Van 2001 tot 2008 was hij vice-president van het Europees Octrooibureau (EPO). Manuel Desantes was oprichter en opleidingsdirecteur van de Magister Lvcentinvs, een masteropleiding in intellectuele

eigendom en informatietechnologie aan de universiteit van Alicante (1994-1997). Sinds 1998 is hij fellow van de Eisenhower Foundation. Hij schreef zeven boeken en meer dan vijftig artikelen over international privaatrecht, intellectueel eigendomsrecht en informatietechnologie.

Prof. dr. mr. Y. (Yves) Jorens is hoogleraar Europees sociaal recht en sociaal strafrecht aan de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Gent en onderwijsdirecteur. Hij is expert op het gebied van de coördinatie van de sociale zekerheid van migrerende werknemers in de Europese Unie. Door de jaren heen nam hij deel aan of leidde tal van projecten over internationale tewerkstelling en Europees sociaal recht, onder meer voor het Europese parlement of de Europese commissie. Hij is auteur van diverse publicaties over het Europees sociale recht of socialezekerheidsrecht, internationale tewerkstelling, internationale sociale fraude en Europese gezondheidszorg. Yves Jorens is tevens directeur van het instituut IRIS (International Research Institute on Social Fraud).

Prof. mr. dr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt is hoogleraar Bestuursrecht aan de juridische faculteit van de Universiteit van Amsterdam. Ze was tot 2004 verbonden aan de Universiteit van Tilburg als hoogleraar Bestuurlijk handhavingsrecht en Europees bestuursrecht en lid van het faculteitsbestuur (portefeuillehouder onderwijs) en voorzitter van het Onderwijsbestuur. In 2004 stapte zij over naar de rechtspraak en werd ze raadsheer bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven. Daar behandelde zij zaken uit het bijzonder deel van het (Europese) bestuursrecht, zoals mededingingsrecht, financieel toezicht, subsidiezaken en boetezaken, alsmede tuchtzaken tegen accountants. In 2008 werd Adrienne de Moor-van Vugt benoemd tot hoogleraar aan de UvA. Ze is tevens verbonden aan het Amsterdam Center for Law & Economics. Haar onderzoek richt zich op de handhaving van bestuursrecht, de relatie tussen het Europees recht en het Nederlands bestuurs(proces)recht, financieel toezicht en markttoezicht. Ze is actief in diverse organisaties en adviesraden en is hoofdredacteur van *SEW, Tijdschrift voor Europees en Economisch Recht*.

Prof. dr. R.A. (Ramses) Wessel is hoogleraar International and European Law and Governance aan de Universiteit Twente en co-directeur van het Centre for European Studies aldaar. Hij was vice-rector onderwijsvernieuwing van 2013-2017 en decaan van de School of Management and Governance van 2011-2013. Ramses Wessel studeerde in 1989 af aan de Rijkuniversiteit Groningen in Internationaal Recht en Internationale Betrekkingen. Van 1989 tot 1991 werkte hij bij het Polemologische Instituut van de Rijkuniversiteit Groningen en vervolgens van 1991 tot 2000 bij de afdeling Internationaal en Europees Institutioneel Recht van de Universiteit Utrecht. Zijn onderzoek richt zich vooral op het internationale en Europese institutionele recht; de relatie tussen het internationale, EU- en nationale recht; bestuur en wetgeving op het gebied van internationale organisaties; internationaal en Europees beleid met betrekking tot veiligheid en defensie; en kwesties op het gebied van mondiaal bestuur en wetgeving. Daarnaast is hij redacteur van onder andere het *International Organizations Law Review* (tevens oprichter), het *Netherlands Yearbook of International Law* en *European Papers: A Journal on Law and Integration*.

Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel is emeritus hoogleraar Rechtsgeschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij studeerde aan de Technische Universiteit Delft, de Universiteit van Amsterdam en de Université des Sciences Sociales Toulouse I (Frankrijk) en promoveerde in 1983 aan de Universiteit van Amsterdam. Van 1979 tot 1993 vervulde hij diverse functies binnen de Rechtenfaculteit aldaar; vanaf 1986 was hij universitair hoofddocent op het gebied van Rechtsgeschiedenis. In 1993 werd hij aangesteld als hoogleraar Rechtsgeschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Van 1995 tot 1997 en daarna nogmaals van 2001 tot 2004 was hij vice-decaan van de Rechtenfaculteit. Van 1991 tot 2016 was hij plaatsvervangend lid van de rechterlijke macht. Hij was en is actief in diverse organisaties en adviesraden en is redactielid van de vaktijdschriften *The Legal History Review* en *Grotiana* (tot 2017).

APPENDIX 1B: CURRICULA VITAE OF THE MEMBERS OF THE ASSESSMENT PANEL

Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn (chair) is emeritus professor of Transnational Aspects of Corporate Law at Utrecht University. He studied Dutch Law at Utrecht University and started working as an assistant professor in Law at the Faculty of Economics of the University of Amsterdam, which led to his specialization in Business Law. He defended his PhD thesis in 1989 and went on to work as an associate professor in Business Law at Utrecht University (1988-1991) and full professor in Private Law at the Open University of the Netherlands (OUNL, 1991-2000). He returned to Utrecht University as a dean and professor (2000-2017). Between 1994 and 2000, he was a consultant for PricewaterhouseCoopers, and he is currently advisor at AKD (since 2008).

Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt (vice-chair) is professor of International and Comparative Criminal Law and deputy-director of the Centre for Criminal Justice Studies at the University of Leeds (United Kingdom). She obtained her PhD at Tilburg University in 2003, after which she worked at Leiden University (2003 – 2005) and Utrecht University (2005 – 2007). From 2007 until 2016, she was professor of Criminal Law at the Vrije Universiteit Amsterdam, where she was also dean of the Faculty of Law from 2011 until 2015 and deputy vice-chancellor from 2014 to 2015. She has held visiting fellowships in Cambridge, Oxford, Bologna, Sydney (UNSW), Melbourne (Monash University), and at the ICC (Chambers). Her research interests include comparative research into principles of criminal law, legal pluralism, European Arrest Warrant, terrorism, refugee exclusion. Professor van Sliedregt is senior editor of the *Leiden Journal of International Law (Cambridge journals)* and the *Journal of Conflict and Security Law (Oxford journals)* and is member of the Royal Holland Society of Sciences and Humanities.

Em. prof. mr. drs. H.P.A.M. (Henk) van Arendonk worked in the department of Tax Law at Erasmus University Rotterdam from 1977 until his retirement in 2013. He obtained his PhD in 1991 at that same university. In 1992 he was appointed full professor in Tax Law and tasked with developing a new tax-legal programme for the Faculty of Law. He was and is an active member of several organisations, advisory boards and committees in the field of tax law, including membership of the Committee Oort (advising the government on simplifying the tax system), the board of the Association for Tax Research (Vereniging voor Belastingwetenschap), the European Fiscal Studies Foundation EUR, and editorial positions at the *Maandblad Belasting Beschouwingen* and *EC Tax Review*. He currently works as a divorce mediator.

D.H. (Daniëlle) Arnold LLB (student member) completed the Utrecht Law College of Utrecht University and is currently a student in the master's programme Legal Research at that university. She is putting her legal knowledge to practice in several research projects. Her research profile includes Dutch Administrative Law, European Law and the relations between both disciplines. Between 2012 and 2015 she was editor-in-chief of the student journal *OpRecht*. In 2014 and 2015 she was the president of international student association SIB-Utrecht.

Prof. M. (Manuel) Desantes Real has been professor of Law at the University of Alicante (Spain) since 1993. Since 2010, he has been a member of counsel of the IP firm ELZABURU, and from 2011 onwards, he has been the vice-president of the Spanish Jury of Design. In the past, Desantes served as vice-president and president in acting of the University of Alicante (1996-1998). He also acted as a member of the Legal Service of the European Commission, responsible for Intellectual Property and Electronic Commerce (1998-2001). Between 2001 and 2008, he was vice-president of the European Patent Office. Manuel Desantes founded the Magister Lvcentinvs (Intellectual Property and Information Technology Master's Degree) at the University of Alicante, of which he was the director (1994-1997). Since 1998, he has been a fellow of the Eisenhower Foundation. He is the author of seven books and more than fifty articles regarding Private International Law, Intellectual Property Law and Information Technology Law.

Prof. dr. mr. Y. (Yves) Jorens is professor of European Social Law and Social Criminal Law at the Faculty of Law, Ghent University (Belgium) and director of studies. His research focuses on the EU coordination of social security for migrant workers. He has participated in or directed numerous projects in the field of international employment and European social law, for such institutions as the European Parliament and the European Commission. He has written several articles and books on European social (security) law issues, international employment, international social fraud and European health care. Yves Jorens is currently also director of IRIS, the International Research Institute on Social Fraud.

Prof. mr. dr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt is professor of Administrative Law at the University of Amsterdam. She worked at Tilburg University as full professor in (European) Administrative law and was a member of the Faculty board and chair of the Board of Education until 2004. In that year, she transferred to the judicial system and became a judge for the Trade and Industries Appeals Board (College van Beroep voor het Bedrijfsleven), and worked in cases concerning financial supervision, competition law, subsidies and fines and disciplinary hearings against accountants. In 2008 de Moor-van Vugt accepted a professorship at the University of Amsterdam. She is also involved in the Amsterdam Center for Law & Economics. Her research interests are: the Dutch court system for administrative law cases, the impact of EU law on Dutch administrative procedural law and financial supervision. She is an active member of several organizations and advisory boards and she is editor-in-chief of the journal *SEW, Tijdschrift voor Europees en Economisch Recht*.

Prof. dr. R.A. (Ramses) Wessel is professor of International and European Law and Governance and co-director of the Centre for European Studies at the University of Twente. He was Vice Rector (Educational Innovation) of the University from 2013-2017 and between 2011 and 2013 he acted as Dean of the School of Management and Governance. Ramses Wessel graduated in 1989 at the University of Groningen in International Law and International Relations and subsequently worked at the Institute for Peace Research at the same university (1989-1991) and at the Department of International and European Institutional Law of Utrecht University (1991-2000). His research interests lie in the field of international and European institutional law, governance and regulation with a focus on the law of international organizations, issues of global governance and regulation, the relationship between international, EU and domestic law, international and European foreign, security and defence policy and EU external relations in general. He is, *inter alia*, editor-in-chief and founder of the *International Organizations Law Review*, the *Netherlands Yearbook of International Law* and *European Papers: A Journal on Law and Integration*.

Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel is emeritus professor of Legal History at Erasmus University Rotterdam. He studied at the Technical University Delft, the University of Amsterdam and the Université des Sciences Sociales Toulouse I (France). He obtained his PhD in 1983 at the University of Amsterdam. From 1979 until 1993, he worked in several positions at the Faculty of Law of that university; in 1986 he became associate professor in Legal History. In 1993 he was appointed full professor in Legal History at Erasmus University Rotterdam. From 1995 until 1997 and from 2001 until 2004 he was vice dean of the Faculty of Law. He was deputy judge between 1991 and 2016. He was and is active in several organisations and advisory boards and is editor of the journals *Legal History Review* and *Grotiana* (until 2017).

BIJLAGE 2A: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Inleiding

Voor u ligt het herziene Domeinspecifiek Referentiekader Rechtsgeleerdheid. Dit kader schetst de uitgangspunten van waaruit opleidingen invulling geven aan hun curricula. Het geeft aan wat mag worden verwacht van de inhoud en het niveau van opleidingen, wat opleidingen beogen te bereiken en wat de maatschappij derhalve kan verwachten van een afgestudeerde bachelor- en masterjurist. Het kader is nadrukkelijk geschreven voor de wetenschappelijke bachelor- en masteropleidingen, die op basis van door hun zelf gekozen eindkwalificaties tot de Visitatiegroep Rechtsgeleerdheid behoren of, in het kader van een zogenaamde Toets nieuwe opleiding, willen gaan behoren.

Het kader geeft geen uitputtende lijst aan van rechtsgebieden of juridische relevante aandachtsgebieden waartoe die opleidingen zich zouden moeten beperken. Evenmin rangordes, antwoorden op methodologische discussies of de wijze waarop een opleiding invulling geeft aan beroepseisen. Elke opleiding geeft zelf aan waar zij denkt te staan op die grote rechtsgeleerde wereldkaart. Formeel doet zij dat in de onderwijs- en examenregeling, materieel in de documenten die aan visitatiecommissies worden aangeboden bij het verzoek tot beoordeling van een opleiding ten behoeve van accreditatie.

Wat wel wordt aangetroffen is een blauwdruk van hetgeen de wetenschap en maatschappij mag verwachten van een afgestudeerde, academisch opgeleide jurist - en dus van een juridische opleiding - in termen van kennis, attitude en vaardigheden. Dat het kader is herzien betekent geenszins dat de onder het oude kader aangeboden opleidingen niet meer van deze tijd zouden zijn. In tegendeel, ook het vorige kader droeg de opleidingen al op om open te staan voor nieuwe ontwikkelingen zoals de mondialisering van de maatschappij en de informatisering van de samenleving. Nadrukkelijker dan voorheen zijn in dit kader de kennis, attitude en vaardigheden die met hedendaagse ontwikkelingen samenhangen omschreven en worden opleidingen uitgedaagd daar in hun doestellingen en eindkwalificaties ook blijf van te geven.

Het Disciplineoverleg Rechtsgeleerdheid denkt met dit Domeinspecifiek Referentiekader enerzijds de visitatiecommissies die de komende jaren opleidingsbeoordelingen moeten uitvoeren binnen de Visitatiegroep een adequate basis te hebben aangereikt om die beoordeling te kunnen uitvoeren. Anderzijds geeft het de noodzakelijke ruimte om een eigen, zo men wil onderscheidend, gezicht te geven aan de afzonderlijke opleidingen die in deze breed samengestelde Visitatiegroep worden aangeboden.

Utrecht, december 2015

Namens disciplineoverleg Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid,

Prof.mr. A.M. Hol,
voorzitter

Totstandkoming

Op 18 december 2015 heeft het disciplineoverlegorgaan Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid (RDR) dit domeinspecifiek referentiekader vastgesteld, ten behoeve van opleidingsbeoordelingen van de Visitatiegroep WO Rechtsgeleerdheid. Het betreft een gezamenlijk kader domeinspecifieke eisen voor alle rechtsgeleerde bachelor- en masteropleidingen die de juridische faculteiten van de Nederlandse universiteiten aanbieden. Voorliggend domeinspecifiek referentiekader vervangt het referentiekader dat in december 2009 door de toenmalige Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid is vastgesteld.

Onder opleiding wordt hierna uitsluitend verstaan: een opleiding die is opgenomen in het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO). Waar hierna over 'jurist' wordt gesproken, wordt bedoeld op de academisch opgeleide juristen, tenzij anders vermeld.

1. Rechtswetenschappelijke opleidingen en beroepen in maatschappelijke context

Rechtsgeleerde bachelor- en masteropleidingen hebben tot doel disciplinebekwame en maatschappelijk betrokken juristen op te leiden en te vormen, met een kritische, academische geest, die in staat zijn zelfstandig probleemsituaties te ontleden teneinde een oplossing te formuleren. Daartoe moeten zij analytisch, kritisch evaluatief, maar ook synthetisch kunnen denken. Het wetenschappelijk niveau en de maatschappelijke relevantie van de opleiding moeten zijn gegarandeerd. Communicatieve vaardigheden, informatievaardigheden en onderzoeksvaardigheden hebben nadrukkelijk een plaats in de opleidingen, waarbij voldoende aandacht is voor actuele ontwikkelingen in relatie tot hun maatschappelijke achtergrond. De academische opleiding tot jurist dient als het ware "in context" te worden beschouwd.

De relatie tussen het recht en de samenleving verandert voortdurend. De samenleving is pluriform en kent een mondiale oriëntatie, waardoor zij almaar complexer wordt. Die ontwikkeling geldt ook voor het recht. Het recht bestaat al lang niet meer alleen uit Nederlandse wetgeving en rechtspraak, maar ontstaat evenzeer in interactie met internationale en Europese regelgeving en rechtspraak, via beleidsregels, aanbevelingen, convenanten, zelfregulering, Europese harmonisatie, beïnvloeding door rechtsvergelijking, enzovoorts. Burgers zijn mondig, het aantal rechtsregels blijft groeien en de samenleving is sterk gejuridiseerd. Europese integratie en mondialisering maken Europees recht, internationaal recht steeds belangrijker. De informatiemaatschappij van de 21e eeuw en haar juridische problemen, maar ook de verwachtingen die de samenleving heeft ten aanzien van het recht, trekken zich steeds minder aan van landsgrenzen, terwijl aan de andere kant de traditionele grenzen in juridische en maatschappelijke zin opnieuw aan belang winnen. Een afgestudeerd jurist moet, in welke context hij of zij ook komt te werken, daarom steeds vaker alert zijn op rechtssystemen en rechtsculturen van andere landen.

Binnen de visitatiegroep Rechtsgeleerdheid worden opleidingen aangeboden die voorzien in de vraag naar academisch breed geschoolde juristen, generalisten, in het bijzonder voor de eerstelijns advisering en beleidsvoorbereiding en overigens op een veelheid aan plaatsen op de arbeidsmarkt. Daarnaast zijn er gespecialiseerde masteropleidingen die voorzien in afgestudeerden die zich kunnen ontwikkelen tot academisch geschoolde specialisten en die zich op hun terrein kunnen meten met hun academische beroepsgenoten waar ook ter wereld. En tot slot zijn er opleidingen juist meer zijn gericht op verbreding van het rechtsgebied waarover de opleiding zich uitstrekt.

Juristen werken in uiteenlopende functies en rollen. Er zijn meer juristen werkzaam buiten de traditionele juridische (toga)beroepen dan daarbinnen. De juridische opleidingen bereiden voor op deze traditionele beroepen, maar evenzeer op een veelheid aan andere werkzaamheden waarvoor academische attitude, kritische analyse, schrijf- en spreekvaardigheid vereist zijn en juridische deskundigheid gewenst is. De juridische opleidingen richten zich daarom niet alleen op de beroepsvereisten voor advocatuur, rechterlijke macht, fiscaliteit en notariaat, de zogenaamde togaberoepen, ook al vormen de beroepsvereisten de kern van bepaalde opleidingen. Alle opleidingen streven een goede afstemming na met de arbeidsmarkt door het onderhouden van contacten met het afnemend beroepenveld. Dat gebeurt onder meer via contacten met

beroepsorganisaties en werkgevers, door middel adviesraden, met alumni, met gastdocenten, stages en loopbaanoriëntatie. Daarnaast moet een bachelorjurist voor wat betreft (onderzoeks)vaardigheden voldoende zijn toegerust om in beginsel te kunnen worden toegelaten tot een rechtsgeleerde (onderzoeks)master en een masterjurist tot een promotietraject, ook al kiest slechts een heel klein deel van de afgestudeerden voor een carrière als onderzoeker.

In de ruim tien jaar dat de bachelor-masterstructuur bestaat heeft zich geen nadrukkelijk beroepsperspectief voor de academisch opgeleide bachelorjurist ontwikkeld en bestaat er geen duidelijk identificeerbare arbeidsmarkt voor afgestudeerden met uitsluitend een academische bacheloropleiding (LL.B). Veel afgestudeerde bachelors werken in een juridisch relevante omgeving, maar daaruit is vooralsnog geen vertaalslag te maken die noodzaakt tot specifieke beroepsvaardigheidseisen voor een bacheloropleiding. De arbeidsmarkt voor academisch opgeleide juristen geeft nog steeds de voorkeur aan juristen met een afgeronde masteropleiding. Veruit de meeste studenten in de universitaire juridische opleidingen kiezen er daarom voor om na een bacheloropleiding ook een masteropleiding af te ronden. Niet alleen vanwege het verruimde arbeidsmarktperspectief, maar ook omdat het een wettelijke eis is voor de toegang tot de togaberoepen.

Ook bacheloropleidingen streven er niettemin naar om studenten voor te bereiden op hun toekomstig bestaan als jurist. Dat kan door die beroepspraktijk herkenbaar te doen zijn in de inhoud en de samenstelling van het onderwijsprogramma, maar ook via extracurriculaire activiteiten en loopbaanvoorbereiding.

Een 'jurist' is met de komst van juridische HBO-opleidingen niet meer als vanzelfsprekend iemand met een universitair getuigschrift dat kwalificeert voor de traditionele juridische beroepen (zittende en staande magistratuur; advocatuur; notariaat, belastingadviseur); een meester in de rechten (mr.).

Hoewel ook de juristen met een HBO-opleiding de titel Bachelor of Laws (LL.B) mogen voeren, is er een duidelijk verschil tussen de HBO-opleidingen en de academische rechtswetenschappelijke opleidingen. Het onderscheidend kenmerk is dat in wetenschappelijke (juridische) opleidingen de fundamenteën worden gelegd voor het eigen maken van de methode van rechtswetenschappelijk onderzoek, zoals tot uiting gebracht in de eindkwalificaties van de opleidingen. Dit komt vooral naar voren in de inhoud van het programma, de diepgang en de wijze waarop het recht wordt benaderd. De academische bachelor- en masteropleidingen richten zich op het opleiden van juristen die onafhankelijk en kritisch hebben leren denken, die niet alleen antwoorden op vragen leren vinden, maar evenzeer vragen blijven stellen bij de antwoorden. De toegang tot de traditionele togaberoepen is wettelijk geregeld en vereist zowel een academische bachelorgraad (LL.B) als de graad Master of Laws (LL.M).¹

De LL.M-jurist zal in Nederland – en met name in de uitoefening van genoemde togaberoepen – in de meeste gevallen de equivalente titel meester in de rechten (mr.) voeren.

2. Mogelijkheden tot (inter)nationale vergelijking

Zowel buiten als binnen Europa worden rechtswetenschappelijke opleidingen gekenmerkt door hun zeer uiteenlopende inbedding en structuur, grote verschillen in toelating en studieduur. Daarnaast kennen alle landen afzonderlijke regelgeving ten aanzien van de toegang voor afgestudeerde juristen tot de advocatuur, rechterlijke macht, fiscaliteit en notariaat, welke van invloed is op de oriëntatie en het beoogde eindniveau. Curricula van opleidingen kunnen uiteraard worden vergeleken, maar een serieuze internationale benchmark van doelstellingen, niveau en oriëntatie van rechtswetenschappelijke opleidingen is vooralsnog niet mogelijk.

---

¹ Bij Koninklijk besluit van 18 september 2008 (Stb. 2008, 383) de beroepsvereisten voor advocatuur en rechterlijke macht, en notaris gewijzigd in verband met de gelijkstelling in het kader van de vereisten voor toetreding tot gereguleerde juridische beroepen, van de aan een hogeschool verkregen graad Bachelor, bij afronding van de opleiding HBO-rechten met een schakelprogramma, met de aan een universiteit verkregen graad Bachelor op het gebied van het recht. Het schakelprogramma omvat onderwijseenheden op het gebied van recht die worden aangeboden door een universiteit of de Open Universiteit met een totale studielast van ten minste 60 studiepunten.

De Duitse benchmarkorganisatie CHE staat niet open voor buitenlandse rechtenopleidingen, terwijl dat al wel is gedaan ten aanzien andere disciplines.² Ook het EU-project Tuning Sectoral Framework for Social Sciences leidde niet tot een geharmoniseerde set van eindkwalificaties van en voor juridische opleidingen.³ Er zijn enkele nationale buitenlandse benchmarks van juridische opleidingen beschikbaar, zoals de Benchmarks for Law in Groot-Brittannië, waarin de vereiste kennis, vaardigheden en attitude van bachelors en masters zijn vastgelegd voor visitatie en accreditatie van de opleidingen aldaar.⁴ Bovendien is de bruikbaarheid hiervan voor continentaal-Europese opleidingen beperkt vanwege de grote verschillen tussen de rechtssystemen van Common Law en Civil Law.

De Bologna- en Lissabonakkoorden hebben zeker op de inhoud van het juridisch onderwijs in de EU een harmoniserend effect gehad. In het kader van de toetreding tot de EU hebben nieuwe EU-lidstaten hun opleidingen vaak al op de bachelor-masterstructuur gebaseerd, de oude lidstaten zijn nog doende om hun onderwijssystemen te hervormen en te harmoniseren. Daarbij wordt soms gekozen voor oplossingen die juist de onderlinge vergelijkbaarheid weer bemoeilijken, zoals bijvoorbeeld in Duitsland, dat zich juist naar een gevarieerder opleidingsaanbod door ontwikkelt.⁵ Dit alles leidt tot de conclusie dat een serieuze internationale vergelijking van doelstellingen, niveau en oriëntatie van rechtswetenschappelijke opleidingen vooralsnog niet mogelijk is of in ieder geval niet zinvol is.

Voor wat betreft de vergelijking van opleidingen op nationaal niveau kan worden vastgesteld dat tussen de juridische faculteiten in Nederland veel informatie-uitwisseling en afstemming plaatsvindt, onder andere over onderwijsvernieuwingen, onderzoek, de interpretaties van accreditaties en de invulling van de beroepsvereisten. Er is geregeld landelijk overleg tussen de decanen in de RDR; afgeleid daarvan komen zo nodig de portefeuillehouders onderwijs en de directeurs bedrijfsvoering bij elkaar om onderwijsgerelateerde, organisatorische en financiële onderwerpen te bespreken en ervaringen en gegevens uit te wisselen. Ten slotte vindt er regelmatig landelijk overleg en afstemming plaats op ambtelijk niveau in het Landelijk Overleg Beleidsmedewerkers. De RDR en de afzonderlijke faculteiten doen bovendien hun voordeel met de *good practices* die visitatiepanels constateren en waarvan zij in de beoordelingsrapportages aan de NVAO verslag doen. De RDR is in gesprek met vertegenwoordigers van het divers samengestelde, afnemende beroepenveld. Zo overlegt de RDR met de Raad voor de Rechtspraak en de Nederlandse Orde van Advocaten om ter precisering van de toepasselijke wettelijke bepalingen een standaard vast te stellen voor het 'civiel effect' van juridische opleidingen. Dat gebeurt in de vorm van een convenant.

Er kan derhalve worden gesteld dat enige vorm van nationale *benchmarking* plaatsvindt, doorgaans in een informele sfeer, behalve daar waar het nationale onderwijsvisitaties betreft en de beperkingen met betrekking tot voornoemd convenant. In dat kader voert het discipline-overleg ook formele taken uit.

3. Beroepsvereisten

Bij en krachtens de wet is de toegang tot de rechterlijke macht, de advocatuur en het notariaat geregeld. In de praktijk betekent dit dat er eisen worden gesteld aan de inrichting van bachelor- en masteropleidingen die moeten voorzien in toelating tot vervolgoopleidingen die opleiden voor functies in de rechterlijke macht, de advocatuur, het notariaat en de fiscaliteit.

² Gemeinnütziges Centrum für Hochschulentwicklung: www.che.de.

³ Uit het eindrapport van 2012: 'Consequently, even the proto list of the competences required by students and future practitioners of law are still at this stage no more than embryonic.' Tuning Sectoral Framework for Social Sciences – Final Report, 2008, blz. 45. Zie verder de landenoverzichten in annex 4 behorende bij het rapport (<http://tuningacademy.org/sqf-social-sciences/?lang=en>).

⁴ Er is een herziene versie in concept verschenen: Subject Benchmark Statement Law: Draft for Consultation March 2015 (<http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/SBS-consultation-Law-15.pdf>).

⁵ Neue Wege in der Juristenausbildung, Essen, 2010, http://www.stifterverband.info/wissenschaft_und_hochschule/lehre/juristenausbildung/.

De opleidingen die voor voorbereiding op de vervolgoopleidingen kiezen, maken dat in hun onderwijs- en examenregeling duidelijk door daarin de wettelijke beroepsvereisten en de nadere precisering ervan in het convenant, als hiervoor beschreven, nadrukkelijk op te nemen. De examencommissies van deze opleidingen zullen daartoe specifieke verklaringen afgeven, op basis waarvan de vervolgoopleidingen kunnen bepalen of een opleiding aan bedoelde eisen voldoet.

4. Eindkwalificaties van de bachelor- en masteropleidingen

Op basis van nationale en relevante internationale vergelijkingen van eindkwalificaties bij vergelijkbare opleidingen en in een poging een maximale aansluiting te realiseren op het - zeer diverse - beroepenveld, maakt iedere rechtswetenschappelijke opleiding keuzes bij het opstellen van de eindkwalificaties. Deze maken deel uit van de Onderwijs- en Examenregeling (OER) van een afzonderlijke opleiding. Binnen deze eindkwalificaties komen ten minste drie categorieën aan de orde.

A. Kennis en inzicht

De afgestudeerde jurist beheerst de juridische kernleerstukken van het rechtsgebied of de rechtsgebieden waarop de opleiding zich oriënteert. Dat geldt zowel voor de materiële en formele, als voor de historische en theoretische aspecten ervan.

Parate kennis alleen is echter niet voldoende. Opleidingen streven daarom naar het ontwikkelen van 'werkelijk inzicht in het recht' bij hun studenten, in een academische omgeving waarin de 'waaromvragen' kunnen bloeien. Dat betekent dat naast de vorenbedoelde vakinhoudelijke kennis, methoden worden gedoceerd waarmee de nieuwste relevante ontwikkelingen en veranderingen kunnen worden bijgehouden. Inzicht in verschillen tussen grote juridische families (zoals tussen *common* en *civil law*), in de historische en filosofische ontwikkeling van het recht en voor zover de aard van de opleiding dit vereist of toelaat, in de methode van rechtsvergelijking, kunnen worden geïntegreerd in het onderwijs. De afgestudeerde jurist moet aldus in staat zijn om permanent zijn juridische kennis te actualiseren en zich eventueel op nieuwe terreinen te specialiseren.

B. Academische en juridische vaardigheden

Het voorgaande veronderstelt een groeiende nadruk op het verwerven van academische en juridische vaardigheden: (een leven lang) leren en het verwerven van een internationale attitude. Het veronderstelt ook dat de afgestudeerde jurist in staat is te reflecteren op het recht en maatschappelijke vraagstukken kan vertalen naar de taal die het recht hanteert om die vragen op te lossen. Tijdens de opleiding wordt de student gestimuleerd te zoeken naar vragen en problemen én naar antwoorden en oplossingen; hij wordt in staat gesteld een analytisch vermogen te ontwikkelen en hij leert kritisch te denken, te schrijven en te presenteren.

Daarbij is het vermogen om een juridische casus te kunnen formuleren en op te lossen essentieel. De afgestudeerde jurist dient daarvoor in staat te zijn op adequate wijze de relevante feiten te kunnen verzamelen, te verwerken en te waarderen en de rechtsregels daarop toe te passen. Van de jurist wordt verwacht dat hij een maatschappelijk probleem juridisch kan duiden en mogelijke handelingsrichtingen weet te schetsen.

Een jurist moet bovendien in staat zijn juridische kennis en een juridisch oordeel schriftelijk en mondeling aan vakgenoten, maar ook in andere professionele omgevingen over te dragen. Daarmee staat de taal als werkinstrument van de jurist centraal. Een correcte, goede en heldere mondelinge en schriftelijke beheersing van de Nederlandse taal (of van de Engelse taal indien de voertaal van de opleiding (deels) Engelstalig is) is onontbeerlijk. Daarbij dienen studenten tijdens hun opleiding, indien dit voor die opleiding relevant is, gelegenheid te krijgen kennis op te doen van de Engelse juridische terminologie in de huidige maatschappelijke context.

C. Academisch burgerschap / attitude

Tijdens de opleiding moet de aankomend jurist zich de rechtscultuur of de rechtsculturen eigen maken. Hij moet een beroepsethische houding ontwikkelen en zich ervan bewust zijn in welke

maatschappelijke context het recht functioneert en wat, in samenhang daarmee, zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid is. Het onderwijs en de onderwijsomgeving zijn de student hierbij behulpzaam. Het is belangrijk dat het onderwijs zodanig is ingericht dat maatschappelijke interesse wordt gestimuleerd en dat een natuurlijke belangstelling wordt gewekt voor juridische vraagstukken en het juridisch denken, evenals voor de functie van het recht in de samenleving.

5. Eindniveau

Opleidingen dienen op transparante wijze aan te geven hoe studenten in staat worden gesteld het eindniveau te bereiken én op welke wijze studenten kunnen aantonen dat zij het eindniveau hebben bereikt. Daarvoor wordt de basis in de eerste plaats gevormd door de toetsresultaten, werkstukken en presentaties.

Voor de juridische bacheloropleidingen geldt dat het bereikte eindniveau ook wordt weerspiegeld in een bachelorscriptie, bachelorthesis of eindwerkstuk, de benaming doet er niet toe. Het beantwoorden van een rechtsvraag met behulp van erkende rechtswetenschappelijke methoden en het verslag van het uitvoeren van het onderzoek dat daaraan ten grondslag ligt vormen daarvan de kern.

De bachelorthesis - of een andere vorm van eindwerkstuk - heeft niet als doel aan te tonen dat alle eindkwalificaties van de bacheloropleiding zijn behaald. Belangrijke vaardigheden als mondelinge vaardigheden worden daarmee bijvoorbeeld niet getoetst, evenals het inzicht in alle voor de bacheloropleiding relevante rechtsgebieden. Daarnaast speelt ook het gegeven dat in de meeste juridische bacheloropleidingen slechts een relatief gering aantal studiepunten beschikbaar is voor het eindwerkstuk. In de juridische bacheloropleidingen staat doorgaans het opdoen van onderzoeksvaardigheden, in de vorm methoden- en techniekenvakken, niet centraal. Het opdoen van onderzoeksvaardigheden is onderdeel van de algemene academische vorming van juristen en gebeurt vooral bij de behandeling van de afzonderlijke rechtsgebieden. Het staat opleidingen bovendien vrij om accenten aan te brengen die de eigen kleur van een opleiding weergeven. Die kleur zal dan ook tot uitdrukking komen in het eindwerkstuk.

Voor de masterthesis geldt hetzelfde, met het verschil dat het verder ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden in de masteropleiding doorgaans een belangrijkere plaats inneemt, alleen al vanwege het feit dat het behalen van iedere juridische master in principe toegang geeft tot een promotietraject. Daarnaast worden er naast de reguliere masteropleidingen ook gespecialiseerde onderzoeksmasters aangeboden, waarin juist het opdoen van onderzoeksvaardigheden centraal staat. Bovendien wordt de ook voor de overige academische beroepspraktijk noodzakelijke verdieping pas in de masterfase bereikt. Dit komt onder andere tot uitdrukking in de plaatsing van de masterthesis in het curriculum, het doorgaans grotere aantal studiepunten dat in de master is ingeruimd voor het eindwerkstuk en de inhoudelijke eisen die daaraan worden gesteld.

6. Algemene kenmerken en doelstellingen van de bachelor- en masteropleidingen

Hierboven is reeds aangegeven dat het opleidingspalet breed is, zowel in aantal, in de gekozen specialisaties als in kleur. Dat neemt niet weg dat juridische opleidingen gemeenschappelijke kenmerken hebben – en moeten hebben. Deze kenmerken hoeven niet bij elke opleiding in dezelfde mate aanwezig te zijn, maar ze moeten in de kern van iedere juridische opleiding wel enige weerklink vinden. Hoe opleidingen dat concreet doen, ligt vast in de Onderwijs- en Examenregeling (OER) van een opleiding.

In rechtswetenschappelijke bacheloropleidingen staan de volgende kenmerken centraal:

- a. de maatschappelijke functie van het recht;
- b. de kernbegrippen van de voornaamste rechtsgebieden binnen het recht: het privaatrecht, het staatsrecht, het bestuursrecht, het strafrecht, het Europees recht, het internationaal recht en, voor fiscale en notariële opleidingen, het belastingrecht;
- c. het recht als samenhangend systeem;

d. de theoretische grondslagen en de historische ontwikkeling van het recht en, voor fiscale en notariële opleidingen, de economische aspecten van het recht.

In rechtswetenschappelijke masteropleidingen wordt de kennis van één of meerdere rechtsgebieden of specifieke onderwerpen daarbinnen, verder verdiept. Centrale kenmerken zijn:

e. de maatschappelijke functie van het (rechts)gebied dat door de opleiding wordt bestreken, de grenzen alsook de betrekkelijkheid ervan;

f. verdieping of verbreding van de kernbegrippen van één of meerdere rechtsgebieden (het privaatrecht, het staatsrecht, het bestuursrecht, het belastingrecht, het strafrecht, het Europees recht en het internationaal recht);

g. de plaats van het bestreken rechtsgebied in het samenhangend systeem van het recht;

h. de theoretische grondslagen en de historische ontwikkeling van het rechtsgebied en, voor fiscale en notariële opleidingen, economische aspecten van het recht.

Met academische juridische opleidingen wordt voorts beoogd:

i. het verwerven van kennis van en inzicht in het recht, waarbij het recht wordt beschouwd mede in zijn Europese, internationale en rechtsvergelijkende context;

j. te reflecteren op de grenzen van het recht, alsook de betrekkelijkheid ervan;

k. het verwerven van academische en juridische vaardigheden. Daaronder wordt in dit kader verstaan:

1. het vermogen om als een academicus over het recht na te denken;

2. het vermogen om met vakgenoten en met niet-juristen vanuit de opgedane kennis en het verkregen inzicht te communiceren, gebruikmakend van een analytische houding en uitstekende spreek- en schrijfvaardigheden;

3. het vermogen tot het toepassen van een relevant wetenschappelijk instrumentarium;

4. het vermogen om deel te nemen aan het wetenschappelijk debat;

5. het vermogen om kennis te vergaren, te waarderen, te verwerken en toe te passen;

6. het vermogen om specifieke kennis op het gebied van het recht toe te passen in een bredere

wetenschappelijke, historische, filosofische, ethische en maatschappelijk-culturele context;

7. het vermogen om kritisch te kunnen omgaan met rechtsregels en rechtspraak en daarbij nieuwe oplossingen te zoeken en te vinden;

8. het vermogen om nieuwe ontwikkelingen en nieuwe rechtsgebieden bij te houden en te exploreren;

9. het vermogen om te gaan met de toenemende mondialisering, Europeanisering en internationalisering van het recht.

l. het ontwikkelen van academisch burgerschap dat besef inhoudt van een beroepsethische houding en bewustwording van de maatschappelijke context waarin het recht functioneert, alsmede de maatschappelijke verantwoordelijkheid die hiermee ontstaat voor de academisch opgeleide jurist.

APPENDIX 2B: DOMAIN-SPECIFIC FRAMEWORK OF REFERENCE

Introduction

This document outlines the Subject-specific Reference Framework for Law. The framework sets out the basic principles that degree programmes must use when setting their curricula. It indicates what may be expected in terms of the content and the level of the programmes, what they aim to achieve and what wider society can thus expect from a law graduate at Bachelor's and Master's level. The framework has been written explicitly for university Bachelor's and Master's programmes which are part of the Quality Inspections Group for Law (*Visitatiegroep Rechtsgeleerdheid*) by virtue of the final attainment levels they themselves have chosen, or which wish to join it in the context of the initial accreditation process for new programmes (*Toets nieuwe opleiding*).

The framework does not provide an exhaustive list of areas of law or legally relevant areas of focus to which the programmes must restrict themselves. Equally, it does not seek to offer rankings, answers to discussions of methodology or instructions on how programmes should meet professional requirements. It is up to each individual programme to provide an indication of where it considers itself to be on the global map of law. In formal terms, a programme achieves this by means of its academic and examination regulations and in materials included in the documents submitted to independent quality inspection committees when applying to be assessed for the purposes of accreditation.

What this framework does attempt to offer is a blueprint of what the academic world and wider society can expect from a graduate, academically-qualified lawyer – and therefore also from a programme in Law – in terms of knowledge, attitudes and skills. The fact that the framework has been revised in no way implicates that programmes offered in accordance with the old framework are outdated. On the contrary, since even the previous framework urged programmes to be open to new developments such as the globalization and digitization of society. However, the new framework places greater emphasis on describing the knowledge, attitudes and skills that relate to contemporary developments and challenges programmes to demonstrate these in their objectives and final attainment levels.

By publishing this Subject-specific Reference Framework, the Consultation Body for Law (*Disciplineoverleg Rechtsgeleerdheid*) hopes on the one hand to have provided independent quality inspection committees that will need to conduct programme assessments within the Quality Inspection Group in the years ahead with an effective basis for doing so. On the other hand, the framework offers the essential room for manoeuvre for the separate programmes offered within the Quality Inspection Group for Law to adopt their own distinctive approach.

Utrecht, December 2015

On behalf of the Council of Law Deans

Professor dr. A.M. Hol,
Chairperson

Realization

On 18 December 2015, the consultative body of the Council of Law Deans (abbreviated in Dutch to RDR) agreed to this Subject-specific Reference Framework for programme assessments within the Quality Inspection Group for academic programmes in Law. It offers a joint framework of subject-specific requirements for all Bachelor's and Master's programmes offered by the Law faculties at Dutch universities. This Subject-specific Reference Framework supersedes its predecessor, agreed by the then Council of Law Deans, in December 2009.

In the rest of this document, the term 'programme' is exclusively intended to mean a degree programme that is included in the Netherlands Central Register of Higher Education Study Programmes (*Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs, CROHO*). Any references to the term 'lawyer' refer to academically-qualified lawyers, unless otherwise specified.

1. Law programmes and professions in the wider social context

Bachelor's and Master's programmes in Law aim to educate and train lawyers who are competent in the discipline and engaged in wider society, have a critical, academic mind, and are capable of analysing problem scenarios independently in order to formulate a solution. To achieve this, they not only need to apply analysis and critical evaluation to their thinking: they also need to be capable of synthetic, abstract thought. It is essential that the academic level and relevance to society of the programme is guaranteed. Communication, information and research skills all play an essential role in the programmes and there must be sufficient emphasis on current developments in terms of their social background. As such, the academic programme leading to the qualification of lawyer must be seen in context, so to speak.

The relationship between the law and wider society is in a continuous state of flux. Society is pluralistic and globally-oriented, as a result of which it is becoming increasingly complex. This trend also applies to the law. The days when law in the Netherlands encompassed Dutch legislation and case law alone are long gone and it is now equally affected by international and European legislation and case law, in the form of policy regulations, recommendations, covenants, self-regulation, European harmonization, the influence of comparative law, etc. Citizens have become empowered, the number of legal regulations continues to increase and society is strongly influenced by a trend towards juridification. As a result of European integration and globalization, European law and international law are becoming increasingly important. The 21st-century information society and its legal problems, as well as the expectations placed on the law by society, are decreasingly affected by national borders at the same time as the traditional boundaries in the legal and social sense are regaining ground. In whatever context he or she enters employment, a graduate lawyer needs to be increasingly aware of and responsive to other countries' legal systems and cultures.

Within the Quality Inspections Group for Law, programmes are offered that meet the demand for lawyers with a broad academic training – generalists – especially for the purposes of first-line consultancy and policy preparation and in numerous other positions across the labour market. There are also specialized Master's programmes which produce graduates capable of developing into academically-trained specialists who compare favourably in their field with their academic professional counterparts anywhere in the world. Finally, there are programmes that are actually more focused on broadening the area of law covered by the programme.

Lawyers work in a wide range of positions and roles. Indeed, there are greater numbers of lawyers working outside the traditional legal professions rather than within. The Law programmes prepare graduates for these traditional professions, but increasingly also for a variety of other activities that call for an academic attitude, critical analysis, skills in writing and speaking, and where legal expertise is desirable. They, therefore, no longer focus solely on the professional requirements for the Bar, judiciary, taxation and notarial profession which are generally seen as the traditional legal professions, although these form the core of certain programmes. All programmes aim to achieve effective coordination with the labour market by maintaining strong links with the wider professional field they serve. In addition to internships and career orientation, this encompasses contacts with

professional organizations and employers, advisory councils, alumni and guest lecturers. In addition, a graduate Bachelor of Laws must be adequately equipped with the research and other skills required to gain admission to a Master's programme in Law and subsequently to a PhD programme, despite the fact that only a small portion of graduates opt for a career in research.

In the more than ten years that the Bachelor/Master system has been in place in the Netherlands, no specific career prospects for an academically-qualified Bachelor in Law have emerged and there is no clearly identifiable labour market for graduates equipped only with an academic Bachelor's degree in Law (LL.B). Many LL.B graduates work in an environment where knowledge of law is relevant, but so far no specific requirements for professional skills from a Bachelor's programme have emerged as a result of this. The labour market for academically-qualified lawyers still shows a preference for lawyers who have qualified to Master's level. As a result, a large majority of students studying Law at university opt to complete a Master's programme after the Bachelor. This is not only because of the greater prospects this offers in the labour market, but also because it is a statutory requirement for access to the traditional legal professions.

Nevertheless, Bachelor's programmes still also aim to prepare students for their future life as lawyers. This can be achieved by including aspects of that professional practice in the content and composition of the curriculum, but also by means of extracurricular activities and career preparation.

With the advent of higher professional education (HBO) programmes in areas of the law, a lawyer is no longer necessarily someone with a university certificate that qualifies them for the traditional legal professions (prosecuting lawyers and the judiciary; the Bar; the notarial profession, tax consultants); a Master of Laws (*meester in de rechten, mr.*). Although lawyers qualified to HBO level are entitled to use the title of Bachelor of Laws (LL.B), there is a distinct difference between the HBO programmes and the academic programmes in Law. What distinguishes them is that the academic programmes lay the foundations for mastering the legal research method, as expressed in the final attainment levels of the programmes. This is mainly reflected in the content of the programme, its depth and its approach to the law. Academic Bachelor's and Master's programmes focus on educating lawyers who have learned how to think independently and critically, who not only learn to find answers to questions, but also continue to question the answers they find. Access to the traditional legal professions is regulated by statute and requires both an academic Bachelor's degree (LL.B) and the Master of Laws degree (LL.M).⁶

In the Netherlands, lawyers with the LL.M qualification will generally use the equivalent Dutch title *meester in de rechten (mr.)*, especially when working in the traditional legal professions.

2. Possibilities for national and international comparison

Globally and within Europe, programmes in Law are characterized by their highly varied context and structure, together with significant differences in terms of admission and the duration of study. In addition, all countries have separate regulations governing graduate lawyers' access to the Bar, the judiciary, tax law and the notarial profession, which have an influence on both the orientation and the intended final level. Of course, it is possible to compare the curricula of different programmes, but a serious international benchmark for objectives, level and orientation for programmes in Law currently remains impossible.

The German CHE benchmark organization is not open to programmes in Law in other countries, despite the fact that this is possible for other disciplines.⁷ The EU project Tuning Sectoral Framework for Social Sciences also failed to reach a harmonized set of final attainment levels for programmes

---

⁶ The professional requirements for the Bar, the judiciary and the notarial profession were changed by Royal Decree on 18 September 2008 (Netherlands Bulletin of Acts and Decrees 2008, 383) when, in the context of admission to regulated legal professions, the HBO degree of Bachelor obtained at a university of applied sciences (*hogeschool*) was equated with a Bachelor's degree in Law obtained at an academic university, if the HBO programme in Law was completed by means of a bridging programme. The bridging programme contains course components in Law offered by a university or the Open University, with a total study load of at least 60 credits.

⁷ Gemeinnütziges Centrum für Hochschulentwicklung: www.che.de.

in Law.⁸ In other countries, several national benchmarks for programmes in Law do exist, including the Benchmarks for Law in the United Kingdom, which stipulates the knowledge, skills and attitude required by Bachelor's and Master's graduates for quality assessment and accreditation of programmes there.⁹ In any case, these are only of limited use for programmes in continental Europe because of the major differences between the common law and civil law legal systems.

There is no doubt that the Bologna and Lisbon Agreements had a harmonizing impact on the content of legal education in the EU. As part of the accession process to the EU, new EU member states have frequently based their programmes on the Bachelor/Master structure in advance, and the old member states are still in the process of reforming and harmonizing their education systems. In this, they sometimes opt for solutions that actually hamper comparability between different countries, as in the example of Germany, which is moving towards a more varied assortment of programmes.¹⁰

All of this would suggest that a serious international comparison of the objectives, level and orientation of programmes in Law remains impossible or at least of little use.

With regard to the comparison of programmes in the Netherlands itself, it is possible to say that there is a lot of sharing of information and coordination between the faculties of Law in the Netherlands, including on such areas as educational renewal, research, the interpretation of accreditations and the configuration of professional requirements. There is regular national consultation between the Deans in the RDR, as an offshoot of which those responsible for education and the directors of operations meet when necessary to discuss education-related, organizational and financial subjects and share experiences and information. Finally, there are regular national consultations and coordination at administrative level in the National Policy-workers Consultation Body (*Landelijk Overleg Beleidsmedewerkers*). In addition, the RDR and separate faculties also take advantage of good practice examples identified by the panels conducting independent quality inspections and included in their assessment reports to the NVAO (Accreditation Organization of the Netherlands and Flanders). The RDR also engages in discussion with representatives from the varied professional field it serves. For example, it consults with the Council for the Judiciary (*Raad voor de Rechtspraak*) and the Netherlands Bar Association (*Nederlandse Orde van Advocaten*) in order to determine a standard to define the applicable statutory provisions for the so-called civil effect of programmes in Law. This takes the form of a covenant.

As such, it is possible to argue that some kind of national benchmarking does take place, generally of an informal nature, except in the case of national independent quality inspections and the restrictions relating to the aforementioned covenant. In that context, the Discipline Consultation Body also undertakes formal duties.

3. Professional requirements

Access to the judiciary, the Bar and the notarial profession is regulated by and in accordance with statute. In practical terms, this means that requirements are set for the organization of Bachelor's and Master's programmes intended to enable admission to higher programmes that prepare for positions in the judiciary, the Bar, the notarial profession and tax law.

The programmes that opt to prepare for these higher programmes stipulate this in their academic and examination regulations by emphatically including within them the statutory professional requirements and the further definition of these in the covenant described above. The examination

---

⁸ Excerpt from the 2012 final report: 'Consequently, even the proto list of the competences required by students and future practitioners of law are still at this stage no more than embryonic.' Tuning Sectoral Framework for Social Sciences – Final Report, 2008, p. 45. See also the country lists in Annex 4 of the report (<http://tuningacademy.org/sqf-social-sciences/?lang=en>).

⁹ A draft of a revised version has been published: Subject Benchmark Statement: Law (Draft for Consultation, March 2015) (<http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/SBS-consultation-Law-15.pdf>).

¹⁰ Neue Wege in der Juristenausbildung, Essen, 2010, http://www.stifterverband.info/wissenschaft_und_hochschule/lehre/juristenausbildung/.

boards for these programmes will issue specific statements to this effect, on the basis of which the higher programmes can determine whether a programme fulfils the intended requirements.

4. Final attainment levels for Bachelor's and Master's programmes

Every Law programme makes choices when setting its final attainment levels based on national and relevant international comparisons of final attainment levels and in an attempt to achieve the best possible match with what is a very diverse professional field. These final attainment levels are included in the academic and examination regulations of each separate programme. They include at least three categories.

A. Knowledge and understanding

The graduate lawyer is proficient in the key tenets of the area or areas of law on which the programme focuses. This applies equally to their material and formal and the historical and theoretical aspects.

However, one-dimensional knowledge alone is not sufficient. Programmes therefore aim to develop a 'genuine understanding of the law' in their students, in an academic environment in which 'why' questions are allowed to flourish. This means that, alongside the subject-specific knowledge referred to above, methods are also taught which enable students to keep abreast of the latest relevant developments and changes. The education can also encompass an understanding of the differences between major legal families (such as those between common law and civil law), of the historical and philosophical evolution of the law and, insofar as the nature of the programme requires or permits it, also of comparative law methodology. This means that the graduate lawyer must always be capable of updating his or her legal knowledge on a permanent basis and possibly also specialize in new areas.

B. Academic and legal skills

The above assumes an increasing focus on acquiring academic and legal skills: lifelong learning and the acquisition of an international attitude. It also assumes that the graduate lawyer is capable of reflecting on the law and translating issues in society into the language that the law uses to solve such issues. During the programme, students are encouraged to search for questions and problems as well as answers and solutions; they are given an opportunity to develop capacities of analysis and learn to think, write and present in a critical way.

The ability to formulate and solve a legal case is also essential. To achieve this, the graduate lawyer must be able to effectively collect, process and evaluate the relevant facts and evidence, and apply the rules of law to them. The lawyer is expected to be capable of legally interpreting a problem in society and outlining potential solutions.

In addition, a lawyer must be capable of conveying his or her legal knowledge and legal judgment both orally and in writing to other lawyers and in other professional environments. This means that language is the lawyer's main working tool. Effective and clear verbal and written proficiency in the Dutch language (or in English if that is the language of instruction for the programme or part of it) is essential. For this, students must have an opportunity during their programme, if relevant for the specific programme, to acquire knowledge of English legal terminology in the current social context.

c. Academic citizenship/attitude

During the programme, the prospective lawyer should become fully acquainted with the legal culture or cultures. He or she should be enabled to develop an ethical professional attitude and be aware of the social context in which the law operates and, related to that, his or her responsibility within society. The teaching and educational environment assists the student in this. It is important for education to be structured in such a way that it sparks an interest in wider society and evokes a natural curiosity for legal issues and legal thinking, as well as for the role that law plays in society.

5. Final level

Programmes need to be transparent regarding how students are able to reach the final level and how they can demonstrate that they have reached it. Test results, assignments and presentations form the primary basis for this.

For Bachelor's programmes in Law, the final level achieved is also reflected in the thesis, dissertation or final project. Responding to a legal question with the help of recognized legal methods and reporting on the underlying research conducted form the main basis for this.

The Bachelor's thesis or its equivalent does not aim to demonstrate that the final attainment levels of the Bachelor's programme have been reached. Some important skills, such as communication, are not tested and neither is the student's understanding of all areas of the law that are of relevance to the Bachelor's programme. Moreover, most Bachelors' programmes in Law award only relatively few credits for this final assignment. In Bachelor's programmes in Law, the acquisition of research skills, in the form of methodology and technique courses, does not generally play a central role. Acquiring research skills is part of the general academic education of lawyers and primarily occurs through the handling of the separate areas of the law. Programmes are at liberty to emphasize certain areas in order to reflect the distinctive appeal of a particular programme, which in turn will be expressed in the final assignment.

The same applies for the Master's thesis, although it differs in generally placing greater emphasis on the development of research skills, if only in view of the fact that achieving any Master's degree in Law in principle enables access to a PhD programme. Alongside the regular Master's programmes, specialist research Master's programmes also exist, which place specific emphasis on the acquisition of research skills. The further in-depth study required for other areas of academic professional practice is in any case only really achieved in the Master's phase. This is expressed in the position played in the curriculum by the Master's thesis, the greater number of credits generally set aside for the final assignment in the Master's programme and the requirements set with regard to its contents.

6. General characteristics and objectives of Bachelor's and Master's programmes

It has already been pointed out above that the range of programmes is varied, in terms of their number, the chosen specializations and their emphasis. This does not detract from the fact that programmes in Law have, and must have, characteristics in common. These characteristics need not necessarily be present to the same extent in each programme, but they must at least be reflected at the core of each programme. The specific approach adopted by programmes in this regard is stipulated in the academic and examination regulations for the programme .

In Bachelor's programmes in Law, the following characteristics play a central role:

- a. the social function of the law;
- b. the core concepts in the most important areas of law: private law, constitutional law, administrative law, criminal law, European law, international law and, for tax-related and notarial programmes, tax law;
- c. the law as a coherent system;
- d. the theoretical basic principles and historical development of the law and, for tax-related and notarial programmes, the economic aspects of the law.

Master's programmes in Law involve further in-depth study of knowledge relating to one or several areas of the law or specific subjects within them. Key characteristics include:

- e. the social function of the area covered by the programme, its boundaries and related areas;
- f. more intensive or extensive study of core concepts in one or several areas of the law (private law, constitutional law, administrative law, criminal law, European law and international law);
- g. the position of the area of the law covered within the system of the law as a whole;
- h. the theoretical basic principles and historical development of the law and, for tax-related and notarial programmes, the economic aspects of the law.

Academic programmes in Law also aim to achieve the following:

- i. the acquisition of knowledge and understanding of the law, in which law is considered also in its European, international and comparative law context;
- j. reflecting on the boundaries of the law as well as its related areas;
- k. acquiring academic and legal skills. In this context, this is understood to mean:
  - 1. the capacity to think about the law as an academic;
  - 2. the ability to communicate with fellow lawyers and non-lawyers based on the knowledge and understanding acquired, making use of an analytical attitude and outstanding speaking and writing skills;
  - 3. the ability to apply a relevant set of academic tools;
  - 4. the ability to participate in an academic debate;
  - 5. the ability to gather, evaluate, process and apply knowledge;
  - 6. the ability to apply specific knowledge of an area of the law in a wider academic, historical, philosophical, ethical and socio-cultural context;
  - 7. the ability to deal critically with the rules of law and case law, and seek out and find new solutions;
  - 8. the ability to keep abreast of and explore new developments and new areas of the law;
  - 9. the ability to deal with the increasing globalization, Europeanization and internationalization of the law;
- l. the development of academic citizenship that includes an understanding of a professional ethical attitude and awareness of the social context in which the law operates, as well as the social responsibility that this implies for the academically-qualified lawyer.

BIJLAGE 3A: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid:

Gezien de doelstellingen die de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid met haar specifiek onderwijsmodel en onderscheidende kenmerken wenst te bereiken, zijn met inachtneming van (internationale) standaarden zoals de Dublin Descriptoren; het NLQF en het EQF alsmede met inachtneming van het voor het rechtendomein geformuleerd Domeinspecifiek Kader de volgende eindtermen vastgesteld:

A. De afgestudeerde heeft de volgende wetenschappelijke disciplinaire kennis en inzicht:

- i. Hij heeft kennis en inzicht van de belangrijkste rechtsgebieden van het nationale recht, het internationale recht en het Europese recht gekoppeld aan recente ontwikkelingen, het wetenschappelijk onderzoek in het desbetreffende vakgebied en de maatschappelijke realiteit.
- ii. Hij heeft kennis en inzicht van de doorwerking van het internationale en Europese recht in de nationale rechtsorde. Zij/hij kan hoofdgebieden van het Nederlands recht (basaal) benaderen vanuit Europees en rechtsvergelijkend perspectief.
- iii. Hij heeft kennis en inzicht van een aantal meta-juridische vakgebieden, historische, filosofische, rechtstheoretische, psychologische aspecten van het recht, alsmede criminologische en rechtseconomische beginselen.

B. De afgestudeerde kan bovengenoemde kennis/inzicht op de volgende wijze toepassen en zich hierover een oordeel vormen en dit te presenteren:

- i. Hij kan uit een aan het bachelor niveau aangepaste casus een juridisch probleem destilleren en de bijbehorende rechtsregels en elementen identificeren. Zij/hij kan door middel van het toepassen van juridische methoden -met inbegrip van de rechtsvergelijking- een dergelijke casus oplossen.
- ii. Hij is in staat om zelfstandig, wetgeving, jurisprudentie, wetenschappelijke literatuur, andere juridische teksten en bronnenmateriaal te verzamelen, selecteren, analyseren en kritisch te verwerken.
- iii. Hij is in staat om kritisch te reflecteren op het onder Bii genoemde, en is derhalve in staat argumentatie naar waarde te schatten en ter discussie te stellen. Zij/hij kan een juridische argumentatie opbouwen en verdedigen.
- iv. Hij is in staat om zelfstandig een substantieel wetenschappelijk werkstuk te schrijven.
- v. Hij is in staat om problemen vanuit verschillende invalshoeken en/of belangen te benaderen en theoretisch te onderbouwen.
- vi. Hij is in staat om zelfstandig, correct en op heldere wijze mondeling of schriftelijk te communiceren over juridische vragen en problemen, informatie, ideeën, argumentatie en oplossingen. Zij/hij gebruikt hiertoe de meest geschikte argumentatie-, gespreks- en presentatietechnieken. Hij is in staat verschillende daarbij behorende rollen te vervullen.
- vii. Hij is in staat om op wetenschappelijke wijze sociaal- maatschappelijke of ethische aspecten mee te wegen in zijn oordeelsvorming.
- viii. Hij is zich bewust van de maatschappelijke en historische context waarbinnen het recht functioneert.
- ix. Hij is in staat om de rol van het eigen normen- en waardenpatroon te onderkennen in zijn denken/handelen.
- x. Hij is in staat de Engelse taal te gebruiken in een juridische context.

C. Leervaardigheden:

- i. Hij is in staat de eigen aanpak en leerprocessen zelfstandig en zelfsturend te plannen, uit te voeren en te evalueren vanuit een instelling die gericht is op levenslang leren.
- ii. Hij is in staat om in een team te werken.
- iii. Hij is in staat om een aansluitende master met goed gevolg te doorlopen.
- iv. Hij is in staat een beroep uit te oefenen waarin bachelors in de Rechtsgeleerdheid werkzaam kunnen zijn.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht:

De eindkwalificaties van de opleiding zijn, met inachtneming van de Dublindescriptoren en gelet op bovengenoemde doelstellingen en het aan de Universiteit Maastricht gehanteerde probleemgestuurd onderwijs, als volgt:

1. De fiscaaljurist die de bachelor Fiscaal recht in Maastricht heeft afgerond heeft de kennis en vaardigheden om zich op academisch niveau als fiscaaljurist in te zetten in de snel veranderende en internationaler wordende samenleving. Hij kent leerstukken uit de hoofdvakgebieden van het nationale recht, en met name het fiscale recht, heeft kennis van het internationale en Europese recht en van hun doorwerking in de nationale rechtsorde en heeft kennis van aanpalende wetenschapsgebieden zoals algemene economie, bedrijfseconomie, rechtsfilosofie en rechtsgeschiedenis. De afgestudeerde bezit een brede kennis van alle fiscale basisvakken.
2. Hij is in staat de verworven kennis toe te passen door problemen te analyseren, zelfstandig bronnenonderzoek te doen, kritische vragen te stellen, oplossingen aan te dragen en hij kan zich snel aanpassen aan nieuwe situaties, zowel op juridisch inhoudelijk niveau als bij ontsluiten en uitwisselen van informatie. De afgestudeerde heeft zelfstandig een wetenschappelijk verantwoord bachelor essay geschreven. Hij kan zich zowel mondeling als schriftelijk goed uitdrukken op academisch en op professioneel niveau.
3. De afgestudeerde is tijdens zijn studie geschoold in het vormen en expliciteren van zijn oordeel om uiteindelijk tot een open kritisch-wetenschappelijke attitude te komen. Hij heeft geleerd om ethische en (fiscaal)juridische argumenten van elkaar te onderscheiden en oog te hebben voor, en rekening te houden met, verschillende belangen.
4. De afgestudeerde heeft geleerd in teamverband te werken en heeft ervaring opgedaan in verschillende (vergader)rollen. Hij is in staat (fiscaal)juridische teksten en rechterlijke uitspraken in zowel het Nederlands als het Engels te lezen en kan daarover in groepsverband communiceren.
5. De afgestudeerde beschikt over juridische en academische leervaardigheden om met succes een fiscaalrechtelijke masteropleiding te volgen, of een beroep uit te oefenen waarvoor tenminste opleiding op het niveau van een bacheloropleiding Fiscaal recht gewenst is.

APPENDIX 3B: INTENDED LEARNING OUTCOMES

Bachelor's programme European Law School:

Although law is originally a national discipline, the ELS seeks to break these boundaries. It does so successfully, but also under constraints of the national context. The ELS offers a law degree (LLB) that fulfils the requirements of Dutch legal education.

There are national and international criteria on the basis of which the level of a Bachelor programme can be assessed. In formulating the learning outcomes (eindtermen) below, the Dublin descriptors, as established by the Dutch Ministry of Education, Culture and Science, were leading. Though translated into English, these learning outcomes are identical to those used for the Bachelor programme in Dutch law (Rechtsgeleerdheid), with some additions:

A. A graduate has the following academic knowledge of and insight into the content of the law:

- i. He has knowledge of and insight into the most important areas of international and European law, as well as national law, linked to the most recent developments, scientific research in the relevant area and societal reality.
- ii. He has knowledge of and insight into the effect of international law and European law on the national legal systems. He can approach the most important areas of national law from a European and/or comparative perspective.
- iii. He has knowledge of and insight into a number of meta-legal disciplines, history, philosophy, legal theory, and psychology of law, as well as criminological and legal-economical principles.

B. A graduate can apply the abovementioned knowledge/insight in the following manner:

- i. He can distil a problem from a case modified to bachelor's level and identify the relevant legal rules and criteria. He can apply relevant strategies to solve these cases, including the comparative method.
- ii. He is able to collect, select, analyse and critically process legislation, case law, doctrine, and other relevant legal materials.
- iii. He is able to critically reflect and is therefore able to assess a line of argumentation and ask critical questions about it. He can develop and defend a legal line of argumentation.
- iv. He is able to, independently and correctly, communicate, orally or in writing, legal questions and problems, information, ideas, argumentation and solutions. For that aim he uses the most appropriate argumentation, conversational or presentation technique. He is able to fulfil the various related roles.
- v. He is able to write a substantial academic essay, paper or thesis independently.
- vi. He is able to approach problems from various angles and/or approach various interests or perspectives and provide theoretical justification for these.
- vii. He is able to include socially relevant or ethically relevant aspects in his reasoning.
- viii. He is aware of the social and historical context in which the law operates.
- ix. He is able to recognise the role of his own value system in his own thinking/acting.
- x. He is able to use the English language in a legal context.
- xi. He has intercultural skills that enable him to work in an international environment.

C. Learning skills:

- i. He is able to plan, execute and evaluate his own approach to learning with an attitude appropriate to life-long learning.
- ii. He is able to work in a team.
- iii. He is able to follow a Master programme that fits the Bachelor programme.
- iv. He is able to exercise a profession at the level of a bachelor's graduate.

BIJLAGE 4A: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid:

Jaar	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4	Periode 5	Periode 6	
1	Inleiding in de rechts-wetenschap (10)	Inleiding straf- en strafprocesrecht (10)	Inleiding rechts-geschie-den (3)	Inleiding staats- en bestuursrecht (10)	Inleiding privaatrecht (10)	Inleiding belastingrecht (3)	
	Inleiding internationaal recht (3)	Inleiding Europees recht (3)					
	Vaardigheden voor juristen A (4)			Vaardigheden voor juristen B (4)			
2	International and European Law (10)	Staats- en bestuursrecht (10)	Burgerlijk procesrecht, (4)	Verbintenissenrecht (10)	Straf- en strafprocesrecht (10)		
	Internationaal privaatrecht (3)	Bestuursprocesrecht (3)		Inleiding arbeids- en sociaalzekerheidsrecht (3)	Onderzoeksmethoden (3)		
				Oefenrechtbank I (4)			
3	Goederenrecht (6)	Metajuridica (10)		Keuze (6)	Keuze (6)		
	Inleiding ondernemings- en faillissementsrecht (6)	Onderhandelen (2)		Keuze (6)	Keuze (6)		
	Oefenrechtbank II (4)						
	Bacheloressay (8)						

Bacheloropleiding Fiscaal Recht:

	P1	P2	P3	P4	P5	P6
Jaar 1	Inleiding rechts-wetenschap (10)	Inleiding straf- en strafprocesrecht (10)	Inleiding rechtsge-schiedenis (3)	Inleiding staats- en bestuursrecht (10)	Inleiding privaatrecht (10)	Inleiding belasting recht (3)
	Inleiding internationaal recht (3)	Inleiding Europees recht (3)				
	Vaardigheden voor juristen A (4)			Vaardigheden voor juristen B (4)		
Jaar 2	Hoofdzaken formeel belastingrecht (9)	Hoofdzaken loon- en inkomstenbe-lasting (12)	Burgerlijk procesrecht (4)	Verbintenissenrecht (10)	Straf- en strafprocesrecht (10)	
	Goederenrecht (6)	Rechtvaardige belasting-heffing (2)			Onderzoeks-methoden (3)	
				Oefenrechtbank UM (4)		
Jaar 3	Bedrijfseconomie voor juristen (9)	Winst uit onderneming (6)	Debat fiscale ethiek (1)	Successiewet (6)	Nederlands internationaal belastingrecht (6)	
	Inleiding ondernemings- en faillissementsrecht (6)	Kostprijsverhogende belastingen (6)		Vennootschapsbe-lasting (6)	Openbare financiën (6)	
	Bacheloressay (8)					

APPENDIX 4B: OVERVIEW OF THE CURRICULUM

Bachelor's programme European Law School:

year	period 1	period 2	period 3	period 4	period 5	period 6
1	Introduction to Law (12)	Comparative Government (6) Comparative Contract Law (6)	Legal History (4)	Substantive Criminal Law (6) States, Markets and European Integration (6)	International and European Law (12)	
	Skills: Legal Reasoning and Research (4)			Skills: Introduction to Comparative Law (4)		
2	Comparative Property law (6) Concepts of Criminal Procedure (6)	EU Law: Foundations (6) European Tort Law (6)	Private International Law (4)	EU Law: Substantive Law (6) Comparative Administrative Law (6) <i>or</i> minor Nederlands Recht	Electives <i>or</i> minor Nederlands recht	Moot Court training (4)
	Skills: Academic Writing (4)					
3	Electives (or minor Nederlands Recht of 70 EC)			Electives (or minor Nederlands recht)		
	[Electives comprise 60 EC]			Bachelor Essay (12 EC/8 EC in combination with minor Nederlands Recht)		

BIJLAGE 5/APPENDIX 5: BEZOEKPROGRAMMA (PROGRAMME OF THE SITE VISIT)

Maandag 27 november 2017			
9.00	9.30	Aankomst en welkom	
9.30	12.00	Vorbereidend overleg en inzien documenten	
12.00	12.30	Lunch	
12.30	13.30	Gesprek met inhoudelijk verantwoordelijken alle opleidingen	
13.30	14.15	Gesprek met studenten B Rechtsgeleerdheid	Gesprek met studenten B European Law School
14.15	14.45	Pauze en terugkoppeling	
14.45	15.30	Gesprek met docenten B Rechtsgeleerdheid	Gesprek met docenten B European Law School
15.30	16.00	Pauze en terugkoppeling	
16.00	16.30	Gesprek met studenten B en M Fiscaal Recht	
16.30	17.00	Gesprek met studenten M International Tax Law	
17.00	17.45	Gesprek met docenten B en M Fiscaal Recht en M International Tax Law	
17.45	18.00	Pauze	
18.00	18.30	Gesprek met alumni M Fiscaal Recht/ M International Tax Law	
Dinsdag 28 november 2017			
9.00	10.00	Vorbereidend overleg en inzien documenten; spreekuur (9.30-10.00)	
10.00	11.00	Gesprek met studenten Nederlandstalige masters (M Recht en Arbeid, M Forensica, criminologie en rechtspleging en M Internationaal Recht)	Gesprek met studenten Engelstalige masters: 10.00-10.30 M International Laws, M Globalization and Law 10.30-11.00 M European Law School
11.00	11.30	Terugkoppeling en overleg panel	
11.30	12.30	Gesprek met docenten niet-fiscale masters	
12.30	13.00	Lunch	
13.00	13.30	Gesprek met opleidingscommissies reguliere opleidingen	
13.30	14.15	Gesprek met examencommissie reguliere opleidingen	
14.15	14.30	Pauze	
14.30	15.00	Gesprek met studenten LLM en MSc IPKM (incl. opleidingscommissie)	
15.00	15.30	Gesprek met docenten LLM en MSc IPKM (incl. opleidingscommissie)	
15.30	16.00	Pauze	
16.00	16.30	Gesprek met examencommissie IPKM-opleidingen	
16.30	17.00	Gesprek met alumni IPKM (Skype)	
17.00	17.15	Pauze	
17.15	18.00	Gesprek met alumni Nederlandstalige masters	Gesprek met alumni Engelstalige masters
18.00	18.30	Terugkoppeling en overleg panel	
Woensdag 29 november 2017			
09.00	10.00	Eindgesprek met formeel verantwoordelijken	
10.00	12.30	Opstellen voorlopige bevindingen	
12.30	13.00	Pauze en lunch	
13.00	15.00	Opstellen voorlopige bevindingen	
15.00	15.30	Vorbereiden mondelinge rapportage (panel intern)	
15.30	16.00	Mondelinge rapportage voorlopige bevindingen	
16.00		Borrel	

Monday 27 November 2017			
9.00	9.30	Arrival and welcome	
9.30	12.00	Preparatory meeting and review of available information	
12.00	12.30	Lunch	
12.30	13.30	Interview with management of all programmes	
13.30	14.15	Interview with students B Rechtsgeleerdheid	Interview with students B European Law School
14.15	14.45	Panel discussion	
14.45	15.30	Interview with teaching staff B Rechtsgeleerdheid	Interview with teaching staff B European Law School
15.30	16.00	Panel discussion	
16.00	16.30	Interview with students B and M Fiscaal Recht	
16.30	17.00	Interview with students M International Tax Law	
17.00	17.45	Interview with teaching staff B and M Fiscaal Recht and M International Tax Law	
17.45	18.00	Break	
18.00	18.30	Interview with alumni M Fiscaal Recht/ M International Tax Law	
Tuesday 28 November 2017			
9.00	10.00	Preparatory meeting and review of available information; office hour (9.30-10.00)	
10.00	11.00	Interview with students Dutch masters (M Recht en Arbeid, M Forensica, criminologie en rechtspleging and M Internationaal Recht)	Interview with students English masters: 10.00-10.30 M International Laws, M Globalization and Law 10.30-11.00 M European Law School
11.00	11.30	Panel discussion	
11.30	12.30	Interview with teaching staff non-fiscal masters	
12.30	13.00	Lunch	
13.00	13.30	Interview with programme committees regular programmes	
13.30	14.15	Interview with board of examiners regular programmes	
14.15	14.30	Break	
14.30	15.00	Interview with students LLM and MSc IPKM (incl. programme committee)	
15.00	15.30	Interview with teaching staff LLM and MSc IPKM (incl. programme committee)	
15.30	16.00	Break	
16.00	16.30	Interview with board of examiners IPKM programmes	
16.30	17.00	Interview with alumni IPKM (Skype)	
17.00	17.15	Break	
17.15	18.00	Interview with alumni Dutch masters	Interview with alumni English masters
18.00	18.30	Panel discussion	
Wednesday 29 November 2017			
09.00	10.00	Final interview with faculty management	
10.00	12.30	Formulation preliminary findings	
12.30	13.00	Break and lunch	
13.00	15.00	Formulation preliminary findings	
15.00	15.30	Preparation of presentation preliminary findings	
15.30	16.00	Presentation of preliminary findings	
16.00		Drinks	

BIJLAGE 6A: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek 15 eindwerken bestudeerd van afgestudeerden van de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en European Law School, en 10 van de bacheloropleiding Fiscaal Recht. De studentnummers van de eindwerken zijn bekend bij QANU en kunnen op verzoek worden opgevraagd.

Het panel heeft tijdens het bezoek onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels in *hard copy* en deels via de elektronische leeromgeving):

- Studiemateriaal, waaronder toetsopgaven en een representatieve selectie handboeken, van de volgende cursussen in de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid:
  1. Inleiding in de rechtswetenschap
  2. Oefenrechtbank UM II
  3. Vaardigheden B
  4. Metajuridica
  5. Staats- en bestuursrecht
  6. Straf- en strafprocesrecht
  7. Goederenrecht
  8. Verbintenissenrecht

- Studiemateriaal van de volgende cursussen in de bacheloropleiding Fiscaal Recht:
  1. Inleiding in de rechtswetenschap
  2. Hoofdzaken formeel belastingrecht
  3. Vaardigheden B
  4. Rechtvaardige belastingheffing
  5. Nederlands internationaal belastingrecht

- Studiemateriaal van de volgende cursussen in de bacheloropleiding European Law School:
  1. An Introduction to Law
  2. European Union Law: Substantive Law
  3. Skills: Introduction to Comparative Law

- Toetsbeleid
- Bacheloressayregeling 2017-2018
- Hornbook on legal writing 2017-2018
- Masterthesisregeling 2017-2018
- Practicumboek vaardigheden B
- The ELS Basic Stylebook 2017
- Reactie m.b.t. adviezen vorige visitatie
- Vergadernotulen opleidingscommissie 2017
- Jaarverslagen opleidingscommissie
- Jaarverslagen examencommissie
- Beschrijving van casusposities en cliëntrollen uit drie hoofdvakgebieden voor de Oefenrechtbank UM
- Voorbeeld van Portfolio Verdieping gezondheidsrecht
- Vijf Kopstukken, Vijf opstellen van eerstejaars rechtenstudenten, jaargangen 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, uitg. Gianni, Maastricht
- MaRBLe-publicatie: Research-Based Learning: Case Studies from Maastricht University, Ellen Bastiaens, Jonathan van Tilburg, Jeroen van Merriënboer (ed.), Springer Verlag, Berlijn, 2017
- Draaiboek Onderwijs 2017-2018
- Regels en richtlijnen voor de bacheloropleidingen 2017-2018
- Regels en richtlijnen voor de masteropleidingen 2017-2018
- Reglement van orde bij toetsing
- Stagerichtlijnen voor de bacheloropleidingen 2017-2018
- Stagerichtlijnen voor de masteropleidingen 2017-2018

- University Teaching Qualification 2017 (programme)
- UMagazine on education and research at Maastricht University, october 2017.
- Overzicht stafleden betrokken bij het Double Degree programma met Aruba (International and European Tax Law, American Specialisation)
- Overzicht instroomcijfers masterprogramma's, gerelateerd aan voorafgaande bachelor
- Handreiking normering bacheloressay
- Handreiking normering masterthesis
- Overzicht gebruikte toetsvormen
- Teacherguide IPKM

APPENDIX 6B: THESES AND DOCUMENTS STUDIED BY THE PANEL

Prior to the site visit, the panel studied a selection of 15 theses of the bachelor's programmes Rechtsgeleerdheid and European Law School, and 10 of the bachelor's programme Fiscaal Recht. The student numbers of these theses are available upon request.

During the site visit, the panel studied, among other things, the following documents (partly as hard copies, partly via the institute's electronic learning environment):

- Course materials, sample exams and answer models of the following courses in the bachelor's programme Rechtsgeleerdheid:
  1. Inleiding in de rechtswetenschap
  2. Oefenrechtbank UM II
  3. Vaardigheden B
  4. Metajuridica
  5. Staats- en bestuursrecht
  6. Straf- en strafprocesrecht
  7. Goederenrecht
  8. Verbintenissenrecht

- Course materials, sample exams and answer models of the following courses in the bachelor's programme Fiscaal Recht:
  1. Inleiding in de rechtswetenschap
  2. Hoofdzaken formeel belastingrecht
  3. Vaardigheden B
  4. Rechtvaardige belastingheffing
  5. Nederlands internationaal belastingrecht

- Course materials, sample exams and answer models of the following ELS courses:
  1. An Introduction to Law
  2. European Union Law: Substantive Law
  3. Skills: Introduction to Comparative Law

- Assessment policy
- Bachelor essay regulations 2017-2018
- Hornbook on legal writing 2017-2018
- Master thesis regulation 2017-2018
- Practicumboek vaardigheden B
- The ELS Basic Stylebook 2017
- Response concerning panel advice previous assessment
- Minutes of meetings Programme Committee 2017
- Annual reports Programme Committee
- Annual reports Boards of Examiners
- Description of case positions and client roles from three main areas of moot court
- Example Portfolio Verdieping gezondheidsrecht
- Vijf Kopstukken, Vijf opstellen van eerstejaars rechtenstudenten, jaargangen 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, uitg. Gianni, Maastricht
- MaRBLe-publication: Research-Based Learning: Case Studies from Maastricht University, Ellen Bastiaens, Jonathan van Tilburg, Jeroen van Merriënboer (ed.), Springer Verlag, Berlijn, 2017
- Draaiboek Onderwijs 2017-2018
- Rules and regulations bachelor's programmes 2017-2018
- Rules and regulations master's programmes 2017-2018
- Reglement van orde bij toetsing

- Internship regulations bachelor's programmes 2017-2018
- Internship regulations master's programmes 2017-2018
- University Teaching Qualification 2017 (programme)
- UMagazine on education and research at Maastricht University, october 2017.
- Overview teaching staff Double Degree programme with Aruba (International and European Tax Law, American Specialisation)
- Overview influx master's programmes related to prior bachelor's programme
- Handreiking normering bacheloressay
- Handreiking normering masterthesis
- Overview of assessment methods
- Teacherguide IPKM